

RELIGIOZNOST IN KONFESIONALNOST

Zdi se, da se danes skoraj ekstremno pobijata dve mnenji tako o človeku sploh kakor o mladini posebej. Eno trdi, da je postal moderni človek močno odtujen temu, kar je onstransko, božje, religiozno, versko, drugo pa trdi, da je božjega v sodobnem človeku več, kot si običajno mislimo in celo več, kot misli to človek sam o sebi. Težko je v tej stvari podati splošno veljavno mnenje, čeprav sem sam močno prepričan, da je človekova usmerjenost k Bogu vedno večja, čim težje so življenjske, socialne ter gospodarske prilike. Vendar pa se mi močno dozdeva, da moremo odločiti v tej zvezi neko drugo vprašanje, ki se tiče oblike človekovega notranjega odnosa do onstranskega sveta in do Boga.

Takih oblik imamo namreč vobče vsaj dvojje in jih imenujemo religioznost in konfesionalnost. Naše ime »vernost« uporabljamokrat za eno obliko, drugič za drugo, svoj pravi pomen pa dobi samo v drugi, konfesionalni obliki. V prvi obliki se izživlja človekova duša na ta način, da ohrani vso svojo osebno prostost in nevezanost, da ostane po vseh plateh značilna oseba ali individualnost, ali pa preide celo v neko mero individualizma, ki utegne biti kdaj tudi precej velika in celo ekstremna. V drugi obliki pa se izživlja človekova duša na ta način, da se izoblikuje njeno socialno bistvo, da se pokaže njena občestvena pripadnost k neki celoti in da se pokaže njena osebna podreditev socialni skupnosti. Seveda pa more biti ta osebna podreditev, to bomo še videli, dejavna ali pasivna, od česar zavisi posebni pomen človekove konfesionalnosti.

Če se ozremo najprej po konkretnih vrstah religioznosti, najdemo, da je to za čuda širok pojem, ki ga moremo pojmovati od največje širine pa do največje ožine. V svoji največji širini pomenja religioznost samo nasprotje areligioznosti. Povsem areligiozen človek je samo tisti, ki ne najde prav v ničemer smisla in pomena vsega, kateremu je vse samo relativno in nič absolutno, ki gleda vse stvari, samega sebe in ves svet samo kot posamezne stvari in se končno ustavi že pri njih, ki v ničemer ne najde najosnovnejše zakonitosti, kateri bi bilo vse podrejeno, ki živi brezsmiselno in neurejeno življenje in podobno. To je človek, ki ni areligiozen samo v tem pomenu, da ne veruje v Boga in torej ne išče končnega smisla vsega v neki osebi ali v nekem, temveč ki tega smisla ne najde niti v kaki ideji, niti v kaki stvari, niti v kaki zakonitosti in torej res v ničemer. Niti nič ni zanj pojem absolutnosti. Tak najširši pojem areligioznosti je torej nasprotje najširše pojmovane religioznosti. Religiozen bi bil torej v tem pomenu že tisti, ki bi vsaj v neki stvari, v neki zakonitosti ali ideji videl in našel končni smisel vsega in bi smatral vsaj nekaj, ne še nekoga, za absolutno in vse urejajočo stvar.

Konkretno naj imenujem vsaj tri vrste take najširše religioznosti. Imenujemo jih materializem, energetizem in mamonizem. V vseh treh primerih imamo opravka z nekakim religioznim kultom Stvari, ki seveda v tej stvari ne vidi samo nje same, temveč jo pojmuje kot absolutno in vse urejajočo stvar. Tako je materialistu materija ali stvar več kot samo ona snov, o kateri razpravlja fizika ali kemija, zakaj on vidi v nji realizirano ono zakonitost, kateri je podrejeno vse, kar je, t. j. zakonitost vzroka in učinka. Ta zakonitost se zdi teoretičnemu materialistu absolutno veljavna in zato vidi ves smisel vsega in tudi človeka samo v nji. Zato mu ta zakonitost ni samo ideja poleg idej, temveč je vse obsegajoča in vse obvladujoča ideja.

Prav tako je energetizem posebna »vera«, ki sedaj ne smatra materije za absolutno stvar, temveč se ji zdi, da ima energija ali sila vseurejajočo oblast. Prav za prav to ni energija sama, temveč one zakonitosti, ki so imanentno dane energiji in katerim je tudi energija nujno podrejena. Je to nekako oboževanje sile, ki se kaže ali v pretirani skrbi za človekovo telesno plat in za telesne moči ali v pedantičnem izvrševanju zahtev energetičnega imperativa ali pa v oboževanju sile strojev.

Pa tudi mamonizem ima na sebi vse znake take najširše pojmovane religioznosti. Saj mamon ni bogastvo in denar sam, kolikor gre tu za materialno in realno plat teh stvari, temveč je to ona veljavnost in ona moč, ki jo ima denar, bogastvo in imetje. Mamonist ima svojega boga in ta bog je vseobsegajoča oblast denarja in bogastva, s katero se da pridobiti vse, kateri je vse podrejeno, ki je po mnenju takega človeka kupna moč za vse, kar si poželi, celo za take stvari, ki se zdijo drugim ljudem zgolj duhovne vrednote. Zelo lepo je prikazano razmerje med mamonom in mamonistom v drami »Slehernik«, kjer se pokaže, da ne vlada človek nad bogastvom, temveč da mamon, ki ustvarja moč in oblast bogastva, vlada nad človekom. In to je pravo religiozno oboževanje mamona.

Zato moremo reči, da res obstajajo neke najširše oblike religioznosti, ki imajo za predmet oboževanja in za absolutnost neko Stvar. So to oblike modernega paganstva, katerim se v Rusiji pridružuje oboževanje tehnike in strojev ter njihovih pridobitev. Kot vemo, pa te religiozne oblike niso samo teoretične, temveč so v precejšnji meri prevzele tudi dušo modernega človeka. Tudi oni, ki običajno mislimo, da v nas ni takih religioznih oblik, se večkrat lahko zalotimo, da smo vsaj za trenutke, ali pa celo za daljše razdobje, vsaj praktični pripadniki teh religioznih oblik. Tudi to moramo priznati, da se taki trenutki žal ponavljajo, pa še to, da se običajno pojavljajo tedaj, kadar bi morali izvršiti kako socialno ali moralno dobro delo.

Druga nekoliko ožja oblika religioznosti je dalje tista, ki do neke mere označuje modernega človeka, če še ni izgubil smisla za duhovnost in za vse ono, kar presega območje vzroka in učinka. Je

to religioznost, ki jo imenujemo bogoiskateljstvo. V tej obliki sicer nimamo več opravka s paganskimi oblikami religioznosti, zakaj oni predmet, v katerem išče tak človek smisel vsega in absolutno razlago za vse, ni več realna stvar ali pa v njej se očitajoča zakonitost in ideja, temveč je že nekaj, po čemer se sprašujemo z besedo: kdo? Je to že nekdo, neki neznani nekdo, neznani Bog, čeprav ga tako še ne imenujemo. Zakaj ta oblika religioznosti je značilna po tem, da še ni našla takega Nekoga, temveč je samo usmerjena v to, da bi ga našla. V bogoiskalčevi duši je samo potreba po takem Bogu, je nemirno iskanje tega nekoga, ni pa še duša umirjena v končni rešitvi in v priznanju, da je tak nekdo, da je tak in tak, da verujemo vanj in podobno. Je to svojstvena oblika religioznosti, ki nam mogoče celo očitno in življenjsko prikazuje in dokazuje resnico, da je vera milost, ki je dana od zgoraj, in da je človekova duša brez te milosti le pripravljena njiva, ki je vsa nestrpna od pričakovanja, da pade nanjo seme.

In če se zopet vprašamo, kako je s to obliko religioznosti in z modernim človekom, moramo zopet priznati, da ni tako redka. Saj jo najdemo celo tam, kjer bi mislili, da je duša že mirna, ker je našla svojega Boga. Zakaj tudi v duši konfesionalnega in cerkveno-vernega človeka se zgodi, da pade v tako bogoiskateljsko nemirnost, da misli, da še ni našla svojega pravega Boga, da vsaj za trenutke izgubi svojega Boga in ga samo še išče. Seveda so taki trenotki lahko zelo redki in kratki, vedno pa so to zelo težki trenotki hudih preizkušenj in dvomov, razočaranj, pretresov duše in podobnega. Takrat se nam večkrat zgodi, da ne vemo več, kako je z nami, naš odnos do Boga se nekam zamegli, pozabimo Ga takega, kot se nam je prej kdaj prikazal in zopet Ga samo iščemo in iz dna duše zares samo vpijemo po njem. Je to kos moderne bolezni, ki jo splošno imenujemo negotovost in neobstane pri nečem trajnem in končno določenem, pa vedno znova samo iskanje novega in hlastanje po doslej nepoznanem in neizraženem.

Tretja oblika religioznosti pa je sedaj pozitivna v primeri z bogoiskateljsko, je pa razen tega še mnogo ožja kot paganska oblika moderne religioznosti. Je to eden najobičajnejših pomenov religioznosti, še drugega bomo spoznali malo pozneje v okrilju konfesionalnosti. Ta religioznost ima svoje jedro v tem, da živi človek v nekakem razmerju do Boga, Ga priznava kot Boga nad seboj, veruje vanj, ima točno določeno sliko o njem, se zateka k njemu, pričakuje pomoči od njega, ga smatra za ohranjevalca in urejevalca vsega, mu je ona absolutnost, ki je edino sama od sebe in podobno. Tako religiozni človek je torej že našel Boga. Ta Bog je zanj tudi še *N e k d o*, je neka oseba, vendar pa je značilno, da je njegovo razmerje do Boga docela *o s e b n o* in individualistično, čeprav utegne biti zelo toplo in pri srčno. Osebnost tega razmerja pomenja, da si predstavlja religiozni človek Boga docela po svoje, vsak poedinec po svoje, eden tako, drugi

drugače. Za tega je Bog sodnik, za onega je najboljši Oče, za tretjega je samo neka mistična podoba, o kateri prav za prav zelo malo ve, še za drugega je samo osebni izvor vse istinitosti in veljavnosti in podobno. Na ta način je religiozni človek v razmerju do svojega Boga zelo prost in svoboden in vprav v tem oseben in individualističen. Kaj mu je mar, kako si drugi ljudje predstavljajo Boga in kakšno sliko ter pojem imajo o njem! Zanj zadostuje, da se mu je Bog tako in tako prikazal, da ga je tako in tako doživel in pri tem ostane. Zanj je Bog tak, kakršnega si on predstavlja.

Razen te posebnosti religioznega človeka pa ga označuje še to, da je njegovo razmerje do Boga močno neposredno in ni prav nič samo pojmovno. On stoji samo kot oseba v stiku s svojim Bogom in ne potrebuje za to zvezo nikakih posredovanj in posredovalcev, ne potrebuje niti pojmovnih določil o Bogu, ker bi mu ti samo zameglili ono sliko o Bogu, ki jo je dobil na osebni in neposredni način. Zato stoji zavestno in namensko ali pa tudi podzavestno izven vsake konfesionalne družbe, stopa samo pred obličje svojega Boga in vztraja pri neposrednem in večkrat intimnem stiku z njim. Noče privzemati kakšnega splošno določenega pojma o Bogu in je po tej plati res močno nevezan in svobodno religiozen. Tako najdemo kot tri značilne lastnosti te religioznosti: 1. njeno osebno razmerje, 2. njeno neposredno razmerje do Boga in 3. njeno osebno prostost v tem razmerju in nevezanost na druge ljudi in na verske družbe.

In če se zopet vprašamo, kako je s to obliko človekove religioznosti in z modernim človekom, najdemo, da je mogoče ta oblika med vsemi še najpogostejša. Saj najdemo toliko ljudi, ki nosijo v sebi vendar neko podobo o Bogu, čeprav je ta podoba zelo nejasna in zelo osebna. Prav mnogo jih je, ki so se na poti iskanja smisla sveta in življenja ter samega sebe ustavili pri tej osebni podobi o Bogu in so zadovoljni z njo. Pa še to moramo reči, da je tudi med onimi vernimi ljudmi, ki so z drugimi vred spojeni v versko občestvo, mnogo takih, ki vsaj včasih in zopet mogoče vsaj za trenotke padejo v to religiozno obliko, ker jim dovoljuje izredno osebno prostost in razgibanost v svojem razmerju do Boga. Pridejo trenotki, ko smo samo še religiozni, t. j. ko živi v nas samo neka malo določena slika o Bogu in večnem ter onstranskem in ko od te slike ne moremo naprej v določenost in jasnost, ki nam jo dajejo dogme in nauki Cerkve. Pa saj ni tako čudno, da je tako. Saj je ta prosta religiozna oblika prav izredno primerna za današnjega individualističnega človeka, ki vidi povsod samo sebe, ki se noče nikomur podrediti, ki hoče videti in spoznati vse sam in kateremu je lastno spoznanje edino veljavno spoznanje. Ker se je tudi naših vernih duš v precejšnji meri prijel ta individualizem, ki ima na vseh različnih kulturnih področjih razna imena, od katerih so najbolj znana sebičnost, kapitalist in subjektivist, zato smo postali tudi mi taki, da vsaj včasih zdrknemo k tej obliki religioznega izživljanja, v kateri smo od vsega

neodvisni in je samo od nas zavisno, kakšen je Bog v nas in kakšna je njegova podoba v naših predstavah. Radi prevelikega zaupanja samih vase smo prepričani, da je Bog nujno tak, kakršen se nam prikazuje, da je njegov odnos do nas tak, kot si ga mi mislimo in želimo, da je onstranski božji svet tak, kakršen živi v naših predstavah in podobno. Včasih prav nič ne pomislimo, da je razen nas še toliko in toliko mnogo bolj religioznih ljudi, ki imajo o Bogu drugačno predstavo, kakor je naša, da je Bog vendarle najbolj objektivni predmet, ki je sam po sebi nujno tak, kakršen je, in da naj zato nikar ne mislimo, da se izpreminja po predstavah in željah poedincev in samoljubnih individualistov. Vendar pa moramo priznati, da celotni duh modernega časa človeka nehote sili k prostosti in osvoboditvi od vsega družbenega in občestvenega in zato tudi sili k prosti religioznosti. To velja kljub temu, da se tu in tam pojavljajo zahteve po solidarnosti in celo po kolektivnosti, ki so pa samo še ideje in zahteve, ker še nimamo živega človeka, ki bi take razmere in takega duha nove dobe tudi ustvaril in realiziral.

Končno pa najdemo še eno obliko religioznosti, katere bistva pa ne moremo uvideti, če prej ne pokažemo razlike med religioznostjo in konfesionalnostjo. Zakaj ta religioznost je tista, o kateri sem že prej rekel, da se razvija v okviru konfesionalnosti in iz konfesionalnosti. O konfesionalnosti dobro vemo, da je do neke mere nasprotje pravkar orisane proste religioznosti. Zakaj konfesionalni človek ni individualistično religiozen, ker je njegov religiozni duh skupen s člani cerkvenega občestva. On je pripadnik Cerkve, kar pomenja, da ne priznava in ne veruje samo v nekega tako ali drugače določenega Boga, temveč mu je ta Bog in njegovo razmerje do njega tako določeno, kakor uči in dokazuje to njegovo cerkveno občestvo. Konfesionalni človek je konfesionalen zato, ker ima povsem določeno vero, ki ni samo subjektivna in osebna ter prosta, temveč je izraz skupnega religioznega duha Cerkve in razen tega še onega objektivnega jedra, po katerem je Bog vprav Bog in je vedno enak ter se ne izpreminja radi takih ali drugačnih predstav o njem. Konfesionalni človek čuti torej svojo socialno pripadnost k nečemu, kar je skupno večim poedincem, ki doživljajo in verujejo v Boga; zato se podredi tej skupni socialni obliki, ker priznava, da ni samo njemu dano, da bi se na najbolj intimen način približal božjemu bistvu in ga spoznal, temveč da imajo drugi še bolj verni in religiozni poedinci v isti socialni skupnosti Cerkve to prednost, da so vprav oni na najbolj točno možen način dojeli Boga in onstranski svet ter človekovo razmerje do njega. Zato se osebno podredi naukom in spoznanim resnicam svoje Cerkve in je v pravem pomenu besede vernik. To pa stori tem lažje, ker je spoznal in ker veruje, da je njegova Cerkev utemeljena od Boga samega, da ima od njega navdihnjeno poročilo in razodetje in da je torej Bog sam glava njegove Cerkve, vernik pa le ud te Cerkve. Ne obotavlja se torej podrediti svoje osebne

prostosti glede neposrednega in osebnega spoznavanja religioznega sveta Bogu samemu, ki je središče in večni ohranjevalec Cerkve.

Toda tudi v okviru tako določene konfesionalnosti najdemo in moremo najti novo vrsto religioznosti. Ne samo to, da jo najdemo, celo zahtevati jo moramo od članov cerkvenega občestva. Ta zahteva ima svoj konkretni in praktični, ima pa tudi vsebinski in teoretični razlog. Do prvega pridemo, če se vprašamo, kako je danes s konfesionalnim človekom v naši družbi in v duhu našega časa. Na to vprašanje je odgovor tak, da ta tip človeka vedno bolj gine, čeprav mogoče tega na zunaj ne opazimo tako hitro. Pri tem odgovoru mi namreč ne gre za ono zgolj formalno in zunanjo konfesionalnost, ki se kaže v številu krščenih in v krstno knjigo vpisanih poedincev. Gre mi tu za ono notranjo pripadnost Cerkvi, ki se izraža vsaj v notranji zvestobi Cerkvi. Če pa se oziramo na to notranjo in duhovno plat vernikov, najdemo, da postaja ta konfesionalnost celo tam, kjer je človek docela prepričan, da je ves poln konfesionalnega duha, v prav mnogih primerih precej svobodna in vedno bolj subjektivno barvana. Razlog za ta pojav je isti kot za vse bolne pojave našega duha in življenja, t. j. naša vedno večja in izrazitejša individualističnost. Radi te osebne samostojnosti in neodvisnosti, ki se kaže tako v gospodarstvu, kakor v umetnosti, znanosti, etičnosti, socialnosti, pada vedno bolj tudi človekova konfesionalnost, ki je samo ena oblika človekovega občestvenega duha, ki pozna in tudi hoče osebno podreditve. Zato imamo vedno manj resnično konfesionalnih ljudi. To dejstvo pa kar glasno kliče po potrebnih preosnovi tega stanja in na ta način tudi po novi religioznosti v okviru konfesionalnosti. Kliče po nekaki pravilni združitvi subjekta in objekta v religiozni kulturni obliki, ali po pravilni združitvi subjektive svobode na eni strani in občestvene podreditve na drugi.

Drugi razlog za to svojstveno obliko religioznosti ni tako praktičnega značaja, da bi služil kot nekaka koncesija modernemu človeku in njegovi duhovni strukturi. Ta razlog je marveč v tem, da je ta oblika religioznosti tudi pravilna in predmetno vredna, ker se gradi na pravilnem razmerju med konfesionalnostjo in religioznostjo. To razmerje je tu tako, da je konfesionalnost izhodišče za to novo religioznost, religioznost sama pa je subjektivni dodatek h konfesionalnosti. Radi te religioznosti ne govorimo namreč samo o verniku, temveč tudi o religiozno doživljajočem človeku; radi te razlike ne poznamo samo molitve Očenaša, temveč tudi notranje in duhovno doživljanje Očenaša; radi te razlike ne poznamo samo zunanje pripadnosti k Cerkvi, temveč poznamo tudi notranje sožitje z njo, ki se izraža v »sentire cum Ecclesia«, in končno poznamo tudi še razliko med verniki, ki se čutijo zavisne in omejene od Cerkve, pa med takimi, ki čutijo, da so resnični udje, in sicer živi udje cerkvenega telesa ali občestva, kar je posebno za idejo Katoliške akcije nujno potrebno. Ta religioznost je torej taka, da prav ničesar ne odvzame

od konfesionalne oblike, pač pa tej obliki nekaj bistvenega doda. Ta plus je osebnega značaja in pomenja osebno zrastlost s svetom religije in njenih resnic, pomenja osebno izživljanje v religioznem svetu, ki pa kljub temu ni subjektivno in zato nepravilno, pomenja osebno in notranjo potrebo po religiji in po odvisnosti od onstranskega sveta, pomenja resnično in doživeto notranjo molitev, ki ni izgovarjanje besedi, temveč je pogovor z Bogom, pomenja tako češčenje Boga, ki se porodi iz resnično ponižne duše, in pomenja končno tako občuteno odvisnost od Boga, v kateri se človek dobro in svobodno počuti in jo tudi zavestno hoče. Je to prava združitev objektivne plati konfesionalnosti s subjektivno platjo religioznosti, toda ta združitev je izpopolnjevalnega značaja.

Tako smo pokazali tudi zadnjo obliko religioznosti. In če se vprašamo, v kakšnem razmerju je z njo moderni človek, moramo reči, da bi mogel najti v nji tisto uteho, katero nemirno išče njegova duša, odkar mu je odpovedal nauk o absolutnosti materije in tostranskega sveta in odkar išče praktično rešitev iz zelo težkih gospodarskih in socialnih problemov, ki mu ležijo na duši in mu težijo telesno življenje. Saj je postal vprav radi teh stvari sodobni človek močno nagnjen k nekaki religioznosti, ker bi hotel najti odrešitev sebe in človeka sploh. In v tej religioznosti bi se mogel osebno razživeti, v nji pa bi našel tudi ono mirnost in gotovost, ki je druge oblike religioznosti nimajo, ker so preveč osebnega značaja, dočim ima ta religioznost točno določeno objektivno podlago konfesionalnih resnic in dogem. Po tej religioznosti, ki bi bila v začetku sicer še precej osebno prosta, mogoče kdaj tudi nekoliko subjektivna, pa bi prišel končno zopet do konfesionalnosti. Toda ta konfesionalnost bi ne bila samo pojmovna in objektivna, temveč živa in resnično doživeta. Bila bi resnični del človekovega in vernikovega bistva.

Pa tudi za konfesionalnega človeka bi bila ta religioznost zelo potrebna. Zakaj priznati moramo, da je tudi njegova vera v mnogih pogledih postala precej zunanja in formalna, včasih celo taka, da ji gre le za nekak preračunan uspeh. Konfesionalnost je večkrat samo zunanji videz, ki naj na zunaj skriva versko mrtvo dušo, kljub temu, da ta duša še pozna različne verske resnice in dogme. Toda pozna jih le pojmovno in večkrat celo samo besedno, pa jih hoče vendar učiti tudi tiste, ki zares živijo svojo vero in so zato včasih na zunanji širokogrudnejši in prostodušnejši. Je to farizejska vera, ki je v srcu večkrat docela mrzla, čeprav jo najdemo zelo pogosto na ustnicah kot lepo izgovorjene nauke, ki opozarjajo bližnjega, naj bo tako konfesionalno korekten, kot so oni. Takim vernikom je zelo treba resnične in notranje religioznosti, ki bo zopet oživila njihovo versko mrzlo dušo.

Končno pa moramo reči, da je ta religioznost še nujni pogoj za notranje razumevanje ostalih konfesij in za ono postopanje, ki ga

imenujemo verska strpnost. Le kdor je tudi konfesionalno religiozen, bo notranje razumel vernike drugačnih konfesij in bo spoštoval njihovo doživeto religioznost. Zakaj v religiozni doživetosti si bosta taka dva človeka mnogo bliže, kot bi si bila samo v konfesionalnosti, ki obsega poleg skupnega religioznega duha in načelno skupnih predmetov molitve in čiščenja, še tudi razlike, ki so tam tako poudarjene, da nujno stopajo v ospredje in bijejo v obraz verniku drugačne konfesije. Zato je tudi v smislu nauka, da bo »kmalu en hlev in en pastir« nujno potrebna prej orisana konfesionalna religioznost, ki je religiozno izživljanje celega človeka, ne pa samo njegovega verovanja in njegovega razuma. Verska vzgoja naj ima zato svoj cilj v združitvi konfesionalnosti in religioznosti, ali v združitvi objektivne in subjektivne plati verskega življenja. Konfesionalnost naj pomenja osebno podreditev skupnemu občestvu in podreditev svojega individualizma, religioznost pa naj bo možnost za osebno razživetje v okviru določene konfesije. Ne gojimo pa za vsako ceno samo konfesionalnosti, pa čeprav bi bila samo formalna in mrzla ter neosebna, samo zato, ker je konfesija! Naša vera bodi živa in osebna, zato religiozna, seveda na temelju konfesionalnosti!

IVAN PREGELJ

IDILA V SOPOTIH

Selanov oče, ki je star ko greh, da ne zmore več poti v cerkev, sedi pred ulnjakom v lazcu nad hišo in varuje. Tam sahnè v opojnem in zrelem solncu svete Marjete v čebelah in vonjih prazničnega nedeljskega predpoldne. Topo in brljava žužnja svoje staroverske molitve za ljubo zdravje, za dobro letino in srečo pri živini, za srečno zadnjo uro in pa da bi se Bog usmilil tistih nesrečnih duš, ki v visokih gorah hud mraz trpe.

Trudno in počasi se spočenjajo starcu misli, se trgajo nedomišljene, so tu in tam, brez reda, kakor besede v pijanih ustih. Tiste duše v gorah, ki mraz trpe, ne gredó starčku iz glave. Mož je bridko preizkusil, ko je dan in dve noči s strto nogó ležal v drči pod hlodom. Ali mraz ali žejo, dvomi zdaj in se ne more jasno ovedeti pa sahne v trudni dremavosti. Saj! Ko je pa tako prečudno utihnilo vse naokoli. Pravijo, da Bog sam pripre človeka in žival, vsak šum in glas v tej kratki četrti ure od povzdigovanja pa do konca desete maše.

Kakor na dlani ima starec nizko pod seboj prisojno farno cerkev z župniščem in šolo, s pokopališčem in staro lipo. Čaka, ne ve dobro, česa. Menda tegà, da se bodo zdajci otroci usuli iz zakristije pa bo Bog odvezal glasove, petelina, kuro in psa, šojo in srako in zastrti sopot iz potoka, ki ga duši globok jarek za ovinkom.

V drugačno smer iščejo starcu poti počasne misli, bi ujele rade, a dohajajo le s težavo. Sosedova Polonica pač. Hotela je, preden je šla k fari, da mu bo že prinesla tobaka v klobasi od županovih, če bo na črešnjo pazil kraj laza, da se dolinčarji, lakota otročja taka, vanjo ne prikradejo. Saj! Pazi in varuj človek, če vidiš in poznaš in bi se te kdo bal, trpi starec. Sedi že precej en čas krdelce pobov v vejah. Niso ne domači videti ne prav hudó vnanji, gosposki neki, močno priljudni in zgovorni. Izza brda nekod so se pritepli, pa kar v sad in veje, da jim še domači pes ni ubranil, Rahun, žival! Deklè ga je k drevesu privezala, pa je starec na svoje oči videl, da se je, beštja, fantinom na prvo besedo dobrikati začel, pa so ga odvezali, da se zdaj že nekaj dolgo kar trapasto poja preko žit in setev po vsem ljubem solnčnem brdu in ne bo, cucek, prej škode delati nehal, dokler ne bo maše konec pa ga domači iz cerkve gredé ne spazijo in ukrote.

Starčku usahne misel, brljavega ga ogrinjata polet čebelji in solnce. In čaka vdano, dočaka: ura bije. Visoko sem gori z zvonov se nosi togi glas. Pes sredi setev je posluhnil, sedel v grivo in oprezuje k cerkvi. Tam cepajo iz cerkvenih vrat prvi, najbolj nepočakani ljudje. Zdajci zašumi vsa prisojna stran, otroci, psi, petelin in kura, šoja in sraka. Še črešnja kraj laz. Bridko se domisli starec in sliši, kaj govorijo v vejah.

»Blagoslovljeni sad tegà drevesa. Sit sem,« se zahvaljuje nekam objestno. »Jaz še nisem,« ugovarja. »Opazijo nas pa nas bodo imeli za tatove,« meni tretji. »Naj, zato pa, da bo kaj šale,« sodi četrti. »Se je že začelo,« pripoveduje nato, »Polonica je spazila Rahuna in se čudi.« »Zija.« »Nas že vidi.« »Maha z rokami, preti.« »Pika-Polonica, ha!« »Kako se ji mudi v breg!« »Se bo že unesla, preden prisopiha sem gori.« »Aha, že počiva!« »Pastirja priganja, Matička, naj ji gre na pomoč.« »Jelite? Pa je fant nekam lene žlahte.« »Ni ventre saint gris! Ocepek je pobral iz meje.« »Fantič, zapik! Takó se ne pojdemo!« »Ali slišite Polonico? Še hlapca kliče pa kaže na nas.«

Še starega Selana pred uljnjakom je vzdignilo. Ves breg je poln krikov. Pes Rahun laja, se žene v Polonico, ta vpije zdaj navzdol k Matičku, zdaj sem gori. Iz zasoplih pljuč se ji trga otroška ihta:

»Le počakajte, dolinci... Rahun... puc! Mršnja, ne slišiš? Tatovi, lakota! Matiček, brž, brž! Vse veje so jih polne. Jih že vidim, jih že poznam. Tisti Kovačev pa Jurijev pa Potočnikov in Cene. Krote požrešne!«

V isti sapi hudó bridko spričo prevarjene vere, da ji bo zvest čuvaj: »Le čajte, oče Selanov! Vam bom še kdaj po tobaka šla! Tako ste várovali. Še Rahuna ste jim odvezali z drevesa, da so laže v veje zlezli. Rahun, Rahun, pošast!«

Zasopla in vsa ohripela je obstala za dober lučaj pod lazom. Ne upa si prav bliže in više.

»Matiček, brž!«

»Ali jih poznaš? So si gotovo obraze namazali?« vpije pastir.

»Saj,« bi verjela deklica, »s črešnjami črnicami.«

»R... pa hrbtov niso, le nič se ne boj,« je uverjen pastir.

»Mort de ma vie,« se oglašča v vejah. »Pastir se ne misli šaliti. Ali se ne bi previdno vdali, preden ne bo prepozno?« »Jaz ne,« ugovarja, »še nisem sit.« »Kadar bo naš Porthos sit,« se roga in svetuje: »S peškami jej, da bo prej. Pa toliko, da boš mogel na tla.« »Se bom kar spustil.« »Daj! Pa padi previdno, da te Matijček ne oplazi.« »Brez skrbi, mušketirji!«

Mirno in modro kakor odrasli priobčuje medtem dekletce svoje počutke:

»Da so takó predrzni. Kakor da sedé v svojem. Še bežijo ne.«

»Je-li, Pika? Ko pa smo zares v svojem,« dražijo v vejah.

»Nobenega ne poznam,« se jadi deklè in jo vabijo, naj pride bliže. Potem šepečejo in se dogovarjajo.

»Mulci grdi!« jih opsuje deklica. »Pika' so ji rekli, domači so, da ji zdevajo ime, ki ga ne sliši rada. »Mulci grdi, le čajte!«

Mladi v črešnji spačijo glasove:

»Zdaj ti bomo povedali, kdo pa kakšni mulci smo.«

Trenotno molče, nato trpko in uverjeno, pojoče s svetlimi imeni iz Dumasjevih zgodeb:

»Athos!«

»Aramis!«

»Porthos!«

»D'Artagnan!«

»Ciganje,« zastoče dekletce in pokliče iz dna svoje plahe dušice:

»Matiček!«

Matiček stoji v lazcu tik pod črešnjo in oprezuje. Stisnil je suhotne ustnice in čaka.

»Vsi hkrati!« se menijo tatje v vejah.

»Velja! Mort de ma vie!«

»Na klic!«

»Rrremember!«

Polonica se sesede v grivo. Četvero močnih dečakov je cepnilo z drevesa. Eden med njimi, ki je neroden in zavaljen, je skočil nespretno in se kotrljá po lazcu.

»Francè, Matija, Lojze,« je našlo deklè glas. »Mršnje, kako so me ostrašili.«

Bridko je medtem oplazil pastir četrtega, ko se mu je privalil pred noge.

»Matiček, nikar!« veka deklè, »saj so naši študentje.«

»Saj si res ti, Jože,« se ove pastir ob udarjenem. »Zakaj se pa ne oglasiš?«

»Oči odpri, trap,« se jadi dijak in otipava hrbet, »pa boš slišal. Preklemamo si me trdo.«

»Če sem pa zares,« se pastir opravičuje po svoje.

»Kaj smo rekli, Porthos?« se hahljajo drugovi.

»Pišite me,« odgovori sirovo togi mušketir in uči pastirja: »Tvoja sreča, fant, da me nisi po glavi.«

»Je-li?«

Pastir je prebrisan svoj klas. Hlini navidezno sožalje pa ne more skriti porednega posmeha. Zna si pomoči iz zadrege. Ujel je psa in ga vleče s seboj. Študentje pa z dekletom:

»No! Ali smo bilí v svojem? Ali ni pisal Francè?«

»Saj! Zato sem se pa bala za sad, ki je zadnji.«

»Lepo si nas ugibala.«

»Da smo krote.«

»Mulci.«

»Cigani.«

»Rrremember!«

»Tak, dajte mir!« se brani deklica.

»Pika — Polonica!«

»Pa psa priveže za drevo.«

»Še v shrambo teti ga zapri!«

»Ventre saint gris.«

»Ali ste ga sami odvezali?« vprašuje ona.

»Saj ni tvoje pameti. Že izza Sopotov nas je poznal.«

»Pa sem bilà huda, da so ga Selanov oče.«

»Selanovega očeta, kadar varuje, vsak cucek lahko ukrade.«

»Tobaka sem mu dolžna. Pójdimo.«

»Kaj pa teta? So zdravi?«

»So. Samo slišijo vsak dan manj.«

»Pa večjejo zato kakor črednik.«

»Naj pa. Saj smo v samoti.«

»Je-li? Si tudi videti naglušna!«

»Nisem.«

»Vpiješ vendar.«

Dekle presliši, hiti k starčku.

»Oče, tu je tobak.«

Dijaki pa poredno o dekletcu:

»Naša Polonica! Jelite? Bo druga teta Katra.«

»Se ni ne vrgla po sestri Mariji.«

»Ni se ne, po Mariji.«

Dvakrat je jeknilo svetlo ime, pa so se med štirimi kar trije prečudno zresnili. Oči jim iščejo sanjavo nizdol k fari, ali že ne prihaja, ki so spregovorili o njej. Trije ob zavaljenem Jožetu, ki mu trud z grščino in računstvom jemlje veselje do mladostnega čuvstvovanja. Trije, Francè, Matija in Lojze, zdravi, kmetiški dečaki, a črešnje — ranice, po svoje plemeniti in zreli iz pesmi in sanje, vsi trije vsak po svoje prvokrat zaljubljeni v eno in isto, pa tako da niso drug na drugega ljubosumni, ker nič ne hočejo, ker jih je le takó prevzela tiha in vdana lepota gorskega dekleta, o katerem

vedó, da misli nanjo neki Lomnjan iz doline onstran. To jutro pri maši onstran so slišali, da Lomnjana oklicujejo. Spogledali so se, rekli niso še nobene. Lomnjana, so čuli, so oklicali z drugo, z neko krčmarsko...

Ta trenotek trpe. Ali Marija ve? In če ne ve, ali naj ji povedo?

V njihovo zamišljenost spregovori Jože in pokaže:

»Teta Katra. Da parade z žlicami ne pozabimo!«

»Ne bomo, Porthos.«

»Ko nas bo po stari navadi obgodrnjala, ali so nas v šolah izlakotili pa na pašo poslali.«

»In če ne nosimo kakor oglarji pa soldatje žlic v škornjih.«

»Remember.«

Vsi štirje so iz Sopotov, iz ene same fare, a vsak s svoje strani. To bo čudo božje, ko bodo čez toliko in toliko let, če Bog da, kar štiri nedelje zapored štiri nove maše v fari pri cerkvi, ki jo imajo vsi župljani kakor na dlani pred seboj, ker je kar čudno prav zidana, tako da je ne skrijejo ne log ne breg ne meglà, še noči ne, ko bedi vsaj ura v zvoniku...

Botra Katra, ki jim je vsem v daljnem sorodstvu, pa jo zato obiskujejo, jih vprašuje leto za letom, kako dolgo še: čez devet, osem, sedem?

»Francè, Lojze, Matija, Jože! Kdaj pa, če bo po sreči?«

»Čez sedem let.«

»Bog daj in da bi še živa čakala.«

Sedem let, teta Katra, je dolgih. Mladi dijaki še presneto malo mislijo na duhovniški stan, četudi verjamejo, da se pripravljajo vanj. Vsi objestni so. Pred meseci so steknili roman o mušketirjih in si naredi imena po glavnih junakih. Rremember! Zadnja dva dni so se pasli pri Matijevev stricu, župniku v sosedni dolini, sedli z gospodom h kvartam in ga neusmiljeno obrali. Potem so se poslovili in prišli v Sopot na zadnje črešnje. Te črešnje... Prav za prav so bile le Jožetu edino poželenje. Trije drugi hodijo v Sopote s sanjo mlade nedozorele krvi, s pesmijo čiste zaljubljenosti...

Marija...

Zopet so se zagledali k cerkvi, ali je še ni in ali tako dolgo moli...

»Saj!« jih vzdrami togi Jože, da se ozrejo po njem, ki se cmeri.

»Črešnje,« pove, »s peškami jih nisem, raznesle me pa le bodo.« Polonica je pristopila, sliši in se jezi.

»Zdaj imaš. Se pregretega sadja nažreš, krota.«

»Kaj krota! Ali je kaj brinovca pri hiši?« poizveduje dijak.

»Sadjevca, če ti je prav,« pove Polonica in priganja, naj vstopijo v hišo. Nato jim postreže vsem z žganjem pa da se mora iti preoblačit. Nekaj časa pozneje že vpije pred hišo. Kliče teti naproti.

»Študentje so prišli po svoje črešnje, teta, in Matiček je Jožeta po hrbtu. Ne, preoblekla se še nisem, pa je Rahun kriv, potepenec.«

Dijaki v hiši imajo svoje veselje. Slišijo teto, ki vpije spod brega.

»Ti in tvoje črešnje,« kliče, »ali nisem pošte poslala Jerneju, naj ne hodi, da vola ne prodam. Kaj je dedec prištorkljal. Je-li, pot mu bom plačala. Pa da ponedeljska pohajkuješ! Le komu na čast.«

»Vpijem, pa vse nič ne pomaga,« odgovarja dekletce. »Vse narobe slišite. Kakšen vol pa? Naši iz šol so. Nu pa podvizajte pa stopite v hišo, da boste slišali.«

»Tako se v Sopotih spovedujemo,« meni vedro Francè. Francè, sirota brez očeta in matere, je teti Katri, ki mu je botra, najbližji, je tu kakor domač. Saj ne ume prav, kako to, da se je skoraj tuja gospodarica v Sopotih tako vneto zavzela zanj, kakor da ji je sin. Čuti pa za to tajno, nepoznano ljubezen botre Katre, ki ga ni vzela kot otroka samó pod streho, marveč mu potem pot v šolo uravnala in ga še vedno podpira in ljubi s prečudno nežnostjo, kolikor je zmore. To čuti doraščajoči mladič in se včasih zamišlja: Zakaj? Toliko je razumen in presoden, da mora iskati odgovora. Pa se o tem botra Katra ne spoveduje in on se še ni ojunčil, da bi jo vprašal. Neka tiha moč v njem pa ga sili vèrovati, da se bo kdaj izpovedala. Botra Katra... kadar bo prišel, da bi drugo jutro novo mašo pel, in bo prišla, kot prihajajo rodne matere k sinu duhovnemu, naj jo izpove in prvo obhaja...

»Žlice!« opomni slovesno in pritajeno obenem Jože. Teta Katra je stopila v vežo. Zdaj je odprla vrata in iznenajeno molči nekaj trenutkov. Vedro jo obstopijo dijaki, se smehljajo, čakajo molče in poredno. Kakor čakajo, tako jim je.

»Beštje!« se razveže ženi jezik! »Tak vi ste? So vas spet pošteno izlakotili po šolah pa na pašo dali? Jej, jej! Le kam vam bom usula, da bo dosti, in kje bom žlice vzela. Kakor soldatje pa holcarji jih mendà ne nosite s seboj.«

»Letos pa,« pove Jože. Zdajci salutirajo vsi štirje vsak z veliko leseno zajemačo, ki so jih potegnili izpod suknjičev.

»Trape,« vzklikne žena. »Tako se norčujejo iz starih ljudi.«

Pa prevzame njo samo mlada objest; kar vanje, kakor da se hoče po dekliško rvati z njimi. Unese se, stoji močna in bahata pred njimi, se obrača od prvega do četrtega, kakor oblastniki, ki sprejemajo poklone.

»Tak, Matija! Kaj se res že briješ? Saj je greh pa grdo! Pa Lojze. Bog pomagaj, kam se pa ženeš, prekla. Uh, Jože. Kod se je spet valjal pa kako se držil!«

Da ga je pastir z ocepkom po hrbtu pa črešnje brez pečka, se spoveduje togo Jože. Botra Katra ne ume, ne posluša. Gleda na svojega varovanca Francéta. Kar mladó ji je vse obličje in toplo. Glas se ji hripavi, ko hoče biti spričo drugih tudi z njim po svoje, igravo gorjanska.

»Ti si pa naš! Kako, kakó je kaj šlo v šolah?«

»Dobro, botra,« pove dijak.

»Galjot,« govori in se toži žena, »če se ne lažeš, ki si ves navit. Nu, Boga zahvali pa Mater božjo. Boš spet le takó dolgo ostal, da se dobro naješ, pa hajdi po svetu in po gorah.«

Pa je stegnila obe roki in ujela Francétovo in je ne more izpustiti. A da ne bi videli drugi, jih ogovarja in vprašuje:

»Kako bomo šteli letos? Še šest let.«

»Sedem, teta.«

In k Francetu:

»Pa ti?«

»Tudi, botra.«

»Če bo res!«

Tako bridko trd je namah njen glas. Mladi je ne umejo, ne vedo, da je iz neke žalosti v njej; neka nejevernost, ki je ne mara, se je otresa in kesa, a se vedno spet zgrinja nad njo, kadar vprašuje prav svojega študenta, kdaj bo pel novo mašo...

Sopoti... pridušeni šum potokov v teh krajih. Še kjer bi morali šumeti, lijoč se v strmcih, nimajo glasu, gasnó v »nemcih«, dušič se na bohotnem mahu, ki je prerastel skale. Komaj ob najhujših nevihtah se oglase divje in nezadržano. Takrat trgajo svet, da se usedajo vanje njive in lazovi, in zasipajo in poplavlajo dolinsko polje. Sopoti... nepoznana lepota naše prav posebne žalosti, skrivnost tisočerih naših življenj... Tekó, kakor da jih ni, pojo pridušeno, preglášeni od šumov vélikega sveta...

Nekaj časa so dijaki sami v sobi. Ogledujejo se po pohištvu. Prav tisto je, kot povsod, še stoji prav tam, kakor drugod. Posebnost sobe pri botri Katri so le staroverske slike, pritrjene po vrsti ob tram, ki nosi strop. Zgodbe egiptovskega Jožeta kažejo. Z mešanimi občutji so se zagledali Lojze, Matija in Francè v okvir, ki kaže pohotno Putifarko, kako lovi Jožefa za plašč.

»Candra,« se jim vzame hkrati na ustnice, ki poznajo besedo in navado botre Katre in jim je v veselje. Le čemu ženica ne sname slike, ki se ji graja, da jo mora vedno zopet na glas psovati, kadar koli se ozre nanjo: »Candra, fej te bodil!« In pljune. Pa jo je začela Polonica posnemati. Ta trenotek je vstopila in ponovila tetino kretnjo in besedo.

Togi Jože, ki ga najbrže še vedno ukilajo črešnje, zija mrko skozi okno. Pa se fantu počenja obličje vedriti, govori sam s seboj:

»Le lezi, odritek, v veje pa se nažri. Jih boš gotovo s peškami, da te bo napelo, kakor je mene. Boš videl, malič, kako boš kaj kmalu bežal s hlačicami v rokàh v koruzo.«

Jože vidi namreč pastirja, ki se je potuhnjeno spel v črešnjo, in mu po svoje privošči. Ta čas se je stegnil Matija na polico in potegnul z nje zaprašeno orodje, citre.

»Spravi nazaj,« je zaklicala pridušeno deklica. »Stričeve so. Pa jih teta ne mara videti. Že ve, čemu ne.«

Pa hiti pripovedovati in brbljati:

»Saj, če je pa ta dedec potepeni, odkar je na svetu, vsej hiši samó v sramoto. Kdo neki? Stric Peter, ki nima obstanka. Ves godčevski je, zdaj ga res že od vélike noči ni biló nič blizu. Nu, pa se ne bo izgubil ne, saj ni groš. Že grem, že grem, nikar ne vpijte, teta!«

Botra Katra jo je poklicala v kuhinjo, kjer šari in hiti s kosilom. Ves zaverovan skozi okno pozablja dijak Jože samega sebe in se spet pogovarja sam s seboj:

»Zdaj boš stopil na tisto vejo, ki se je pod menoj nalomila. Pazi, fantič; drži se, da se ne bo pod teboj do kraja. Aha! Rrremember! Kaj sem rekel?«

In se obrne vedro k tovarišem:

»Je že šel za menoj, pa bolj nerodno, kakor jaz.«

»Ježeš, Matiček!« je zavpila tedaj tudi Polonica v veži, ko je videla in slišala, kako leti pastir s črešnje. Za prvim strahom vpije ogorčeno pred hišo v lazú:

»Potuhnjenec ti tak! Prav, prav! Nogó si spahnil? Še zlomil bi jo bil. Kar obe.«

»Pa jih nisem,« slišijo dijaki junačiti, fanta. Stopili so pred hišo. Vidijo, da je pastir ves bled in da so mu znojne kaplje pokrile čelo.

»Kar za lase te bom,« vpije zaradi lepšega Polonica. »Pa vstani in hodi, če se nisi pobil.« Dijaki hite pastirju na pomoč. Otipajo mu nogo. Vidijo, da si jo je nekoliko izvil. Teta Katra stopi iz hiše. Dopovedó ji, da ni nič hudega, pa je vendar vsa pokoncu, da bo dala pastirju in Polonici. Kar pri priči naj hlapec drevo požaga, ga kliče in k sreči ne prikliče pa se vrne h kuhi.

»Te boli, te?« pika Polonica pastirja, ki molči trmasto in se je zadel, kolikor gre. »Naj te le,« viče deklè. »Pa si tudi jezik izvil, je-li? Misliš, je-li, da boš zdaj teden dni samo polegal? Kaj pa da! Ne boš, ne. In kosila ti tudi ne bom nosila.«

In nekoliko mehkeje:

»Pa tak-le požeruh! Pa siromaka Jožeta s polenom udari po hrbtu in bi ga bil skoraj ubil.«

Mordà je hotela povedati nekoliko drugače in nekaj drugega. Pa je še vsa otročja in ne zna. Tudi pastir je še močno brljav. Ko mu je zdajci dijaka omenila, zine trmasto:

»Le k njemu pojdi pa mu z oljem klobaso namaži.«

»Krota pasja,« bevske deklè zares nejevoljno in se obrne v stran. »Saj me boš še rad klical.«

Molče šepa pastir proti staji. Tam se vrže v steljo in otipuje razbolelo nogo. S solzami v očeh in z jezo se pokori sam in zapuščen:

»Pika-Polona, saj! Pa jim strezi, vnanjim! Pridejo pa pojdejo. Matiček pa bo ostal, Pika-Polona!«

»Otroci, ali ne slišite, da zvoni?« zakliče teta Katra na vratih. Mladi osupnejo in nato v smeh.

»V vaši glavi zvoni,« uči Polonica.

»Molimo!« hoče žena in morajo moliti za njo.

Le pastir, ki je sam na stelji, ne moli. Preklada bolno nogo, trpi trmasto:

»Pika-Polona, saj! Študentje. Jutri pojdejo. Boš za menoj letala pa prijaznosti prosila. Če bom hotel slišati, Pika-Polona, če bom...«

Pred hišo so medtem odmolili. Teta se je vrnila h kuhi.

»Kaj pa Marija? Ali je vedno tako pobožna?« vpraša Francè Polonico.

Ta pogleda osuplo, vpraša:

»Zakaj?«

»Da je še ni od maše. Ali je vedno tako kesnà?«

Deklica zmigne z rameni in se otroško namrdne. V tem zazvoni poldan. Sproščeno vikne deklica proti kuhinji.

»Jelite, teta? Prej je poldan zvonilo, zdaj pa že k blagoslovu vabi.«

Osuplo stopi teta Katra na prag. Roke upre v boke pa meni trmasto:

»Saj! Zvon, mežnar pa naša Marija! Prave ure ne vedó.«

»Ali si slišal?« se nagajivo nasmeje Polonica Francétu. »Zvon, mežnar pa naša Marija, nevesta naša. Zdaj veš.« — — —

Zadnji glas zvona je utonil v zrelem dnevu. Zopet je vse tako, kakor preden je zazvonilo, a človeku se le zdi, kakor da se je nekaj prevrglo in gre zdaj v drugo smer in drugačno luč. Tudi ta pesem za nedeljski poldan v teh blagoslovljeno pristnih višavah visokega solнца in dne pusti, ko utihne, nekaj bridkega v duši. Moj Bog! A kako bi bilo, če bi bil kje človek, da ne bi slišal zvoniti in bi tudi verjeti ne smel več, da to uro in ta čas zvoní. Blagoslovljen poldanski zvon!

»Za tiste nesrečne duše, ki v visokih gorah hudo žejo trpe...«

Takó prečudno neskladno je padla prošnja očeta Selana spred uljnjava med mlade ljudi, da so se morali na glas zasmeljati. Pa so obstopili starčka, da mu pomorejo z lazu domov, in starec se trudi, da bi kaj prijaznega povedal. Je-li? Prišli so pogledati v višavo, ki je tako lep dan pa lepó topló. A za katere duše da moli oče Selan, ki da v gorah hudo žejo trpe. Starec ne ume porednosti, žužnja po svoje o lepem vremenu in da ni znamenj, da bi bil kmalu dež. Polonica je prijela starčka za roko pa ga sprevaža k sosedovim domov. Šolarji pa so se zleknili v travo in se zagledali v toplo vzdušje, ki sladko utrudljivo snuje daleč in blizu. Vse sama luč, nobene sence ne kažejo odsojna pobočja valovitega sveta, ki se v svojih holmih in višinskih ravninah razgrinja pred njimi. Kolikor vidijo, vse sami Sopotí. Vidijo daljne domove in poznajo ljudi, jih uganejo: Potočnikovega strica, ki živino zdravi, kako je stopil golorok pred hišo in sedel pod tepko. Živó ga je spoznati v beli srajci in z rdečim naprsnikom. Onstran pod Rohotnikom stoji pred Sušnikom gruča mladih ljudi, troje deklet in dvoje fantov. Človeka prime, da bi jim zavriskal.

Z medlo besedo, a živim, prirodno domačim rodoljubjem gredo dijakom misli in občutki. Le togi Jože, ki ga je žganje prevzelo, hoče biti zgovoren in šaljiv, zajema iz robate zakladnice domače šale in zgodbe. Ali vedo, kako je pri Anšterlu? Da je zadnjič mlada v hiši potožila padarju, da jo trga. Pa je mož menil, da ji bo deseteri prepil v hiši še lase z glave obrusil. Kako se Lahovi otroci, ki so vedno mokri in umazani, perejo v gnojnici. Vrbanov, tisti šepasti, saj ga poznate. Kako je mirno držal, da so ga dolinski fantje nakrišpali in se šele nato pritožil, da ne velja. Naj tiste, ki bežati morejo. Ali pa Jernejčev oče, ki so šli kravo kupovat pa so zjutraj v hlevu bikca našli. Stari Šolar. Prošle pomladi je mesec dni vsako noč zapored lezel v snegove in mraz ruševca čuvat, da bi mu ga lovski tatje ne ubili. Miha izpod Vrha, ki si je ustrojil čepico iz kresilne gobe. Thalerju iz mesta se je zadal za lovskega čuvaja, ko je umrl prejšnji, dolgi Pavle. Ta dolgi Pavle je bil nekaj prej zaslačil Miho. Pa sta bila možka vsak na enem bregu globokega jarka in se je Miha potajil pa skozi korak vpil na Pavleta, ali ga je videl v obraz in bo mogel priseči. Pa je nato še hlače izpustil, pa naj na to njegovo priseže čuvaj, če sme in more, in ga Pavle res ni naznanil.

»Pa še to,« se je dijak razvezal v robato zanosnost, »kakšnega masla da je Cajnar umedel za apoteko pa ga nesel prodajat v mesto... Babjega, resnica božja, saj je vsa reč postala znana, ko je užaljeni mož pozneje tožil sosede, ki so mu bili zdeli, da je Pinja.

»Pujs!« vzklikne živo Francè. Nekaj vidi in se dvigne naglo. Potem stegne roko in pokaže svetlo pod breg:

»Marija.«

»Za to pa,« se oddahne Jože...

»Otroci! Jest!« je zaklicala tedaj Polonica z domačega praga in se bližala dijakom s porednim nasmehom. Pa je videla, kam gledajo in je še sama spoznala. Vidi: hodi njena sestra, gre zložno v breg. Zdaj pa je obstala, govori z nekom, ki je vstal iz sence kraj steze.

»Katere hlače je pa spet našla, da se ji še ne mudi,« zamrmra deklè nejevoljno, se obrne k dijakom in veli:

»Čakali je pa ne bomo! Alo, da ne bo mrzlo!«

Od fare se zopet oglasi zvon. Zato je deklica še bolj nepočakavna.

»Pojdite no! Saj slišite, da že znani.«

Na pragu pa se spomni in zakliče še enkrat.

»Ti tudi! Si slišal? Matiček, jest!«

Medtem poje zvon polno v solnčni dan, govori iz nekakih prečudno zdravih pljuč, da se nosi glas na nevidnih valovih vse širje v laz in log. Ko utihne zvon, se je spet nekaj prevrglo sredi dne: zašumel je stoteri glas, vrišč otrok ki so siti in se ženo v porednost in igro, pasji lajež, vreščanje srake in šoje, razvlečeni hrešč fantovske harmonike. Doli na fari. Tu gori v Sopotih je še vedno nekaj nedeljske prazničnosti. Le veter je začel vleči drugače. Iz doline gori sope s sopotom globokih jarkov in šumom murenčkov, ki ga

sipljejo prigrzeti lazovi. Podsolnčnik: veter naših poletnih nedeljskih popoldnevo, unesena erotika naše zdrave zemlje, sproščena priroda vsega našega svetá, naše pesmi, ki je idila, od samih kerubov pisana na božjo dlan...

Teta Katra s kosilom na mizo pa naj šolarji zdaj svoje žlice potegnejo. Potem pa kar vse na kup, kakor v razposajeni igri, ki ni zares. Teta Katra v sliko s Putifarko, da je candra, fej, Polonica skozi okno, naj Marija podviza. Kratka, sramežljivo slovesna molitev pred jedjo, nerodno oščajanje, kdo naj prvi zajame. In že stoji starejša hči v vratih, vsa tista in taka, kakor so šolarji sanjali o njej in je pričakovali: z obličjem, ki se ga vročina ne prime, dasi deklet pleve, s poltjo, da diha skozi njo drobne sinje žilice, z očmi, ki so trudno lepe, globoko sinje. Gosposki, plemiški obraz, dekliško nežen, mehak, zrcalo mlade duše, ki je lepo zrastle, ne da se je videla, naravno v ugodju skrite in skrivane ničemurnosti. Ruta je zdrknila deklici z las v zatilnik, temno plavi lasje nad čelom ji gredo v objestne kodre. Pot v hrib jo je uznojila in ugrela, da je umerjeno zardela in ji leže drobne kapljice potu na gornji ustnici in obli bradici. Ko se ji zdajci obličje razveže kakor iz nekake izgubljenosti v prijazno presenečenje in sestrsko dobri nasmeh, spregovori: saj je spred cerkve videla, pa ni ugenila, kdo so. Nerodno se mladi rokujejo z njo, čuli so jo, pa bi ne vedeli ponoviti, kaj je rekla. A ona, kakor da uživa. V ugodju, da jim je stopila praznična pred oči, ko so je že pogrešali in težko čakali. Še sliši ne Polonice, ki se otroško jezi, ali neki ne bo sedla pa zajela. Pa se zdajci nekam bolestno predrami, meni zmedeno, naj kar jedo, pogleda na teto, sede na klop pri peči, se nato odločno dvigne, pristopi k teti pa pove preprosto, skoraj proseče:

»Teta! Če hudi ne boste. Stric Peter sedi zunaj.«

»Ho!« vzklikne Polonica živo in kar od mize in iz hiše.

Hlapec in dekleta se molče spogledata. Ne da bi trenila, zajame teta, kakor da ni nič slišala.

»Teta,« zastoče deklici v glasu. V mučni zadregi pogleda po dijakih.

»Saj sem slišala, ne boj se,« pove teta, a zajame mirno v drugo. Trudno se odmakne Marija nazaj k peči na klop. Zdajci vstane, da pojde. Pa spregovori teta:

»Mu pa povej, da hodila ponj ne bom, če si sam ne upa v hišo.«

Samo hladna bridkost ji je v glasu, nejevolje ali jeze ni. Pa se zato hlapec pa dekleta zopet spogledata.

»Jejte, jejte, otroci,« spregovori teta zopet toplo in pogleda prijazno svoje šolarje. Pa se žena zastonj trudi, da bi skrila svojo razburjenost. Hoče zajeti, pa ji razmišljeni obstane žlica. Od zunaj je slišati Polonico:

»Tak vstopite! Če bo huda in Vas ošteje, prava reč. Ubila Vas ne bo.« V naslednjem trenutku potisne v izbo prišleca tako goreče, da dedec kar butne preko praga pred gospodinjo in mu počne nemirno hahljati beseda:

»Bog žegnaj! Kar jejte, nu. Ne maram biti v nadlego. Bog daj, sestra! Nu, tu sem. V senci pod lazom sem ležal, pa me je Marija vzdignila. Kaj sem hotel? Sem rekel, bom pa šel, bom videl, kako gospodarijo; nu, Katra, pa nekaj denarja sem prinesel na račun, če huda ne boš. Vročé pa, jelite?«

Mož pomežika študentom, hlapcu in dekli, pa briše z roko klop ob peči, da bi sedel.

»Se ne boš ne umazal,« spregovori trpko teta in se dvigne pa mu pokaže, kjer je sama sedela. »Tam sêdi pa zajêmi! Boš potem povedal, kar misliš.«

In gre. Brat vdano spokorno z očmi za njo in ko je šla, k mizi. Saj ni nikak povaljèn potepenec in tudi zoprni ni. Tak pa je, da ni prav. Še hlapcu igra prizanesljivo nasmeh ob ustih, ko ga vidi, topemu in omejenemu pomejniškemu človeku, in še dekli, ki zna sicer le čudaško trpno buriti se s svojimi opravki. A možic brblja.

»Padem v hišo kakor malhar, jelite? Pa me komandira naša gospodinja kar k mizi in žlici. Saj se Vam bom grajal, gospodje,« govori dijakom in si briše pot z lica, ki mu ga je prignala mordà bolj zadrega, kakor vročina. Dijaki pa so vljudni in Polonica je neprisiljena in mož je hvaležen, ko mu Jože v šali ponudi svojo zajemačo. In le hlapec pa dekla se potuhneta, kar mož takoj vidi, se najde in si ju kakor gospodarski dobrohotno privošči s šalo. Nato pogreši pastirja in sproži Polonico, ki se spomni na Matijička in mu hiti v kuhinjo skrbet za kosilo. Čez kratko se pridrvi zopet, ogorčena, da bo zdaj zdaj zvonilo k večernicam in da bo nauk mudila.

»Vse je narobe danes!«

Že se je šla preoblačit in se vrne čez kratko, jelite, ali pojde res sama iz vse hiše? Ko Matijiček ne more, drugi pa mendà ne utegnejo. Da vsi štirje, so vljudni šolarji. Enega izbere dekletce, Jožeta, drugi naj stricu pa teti in Mariji družbo delajo. Nato že v veži:

»Teta, jaz grem.«

In Jožetu:

»Stopiva! Oni drugi vsi naj pa le domá ostanejo. Bodo čuli, kako zna biti naša teta huda. To ga bo oprala strica.« (Konec)

MIRAN JARC

NA GORI

Macesni v mesečini... Tu sem noč prebdel
in sebe bral, kot da poslušam tujega moža.

In ko sem se prebral, sem se ozrl v noč,
kot da jo prvič gledam, v rosi zvezd,
ki so me zarosile kot v kopreno
in z njimi vred sem zazvenel kot dalja...

In ko sem se ozrl spet nazaj, kjer sem počival
v preteklosti, sem videl starše svojega telesa,
svoje sle, radosti, bolečine...
o, starši moje smrti.

Tedaj nekje zapel je nočni ptič
in sfrfotal in Bog ve kam odplul.
Za njim sem iztegnil roko, daleč, daleč
odplul je kakor duh iz večnosti...

O, da sem zvok, ki plove z nočnim ptičem
v večnost...

MIRAN JARC

PRESTOP IZ KROGA

Ne išči več v maju brezčasja po gaju,
za naju pri kraju je igra svetá,
to bil je samo krog ozkih mejá...
Čas se je zbudil za naju.

Čas — prva rakev... O telo!
Ali pomlad se znova igra po dolini in vence spleta
in dva po dva bosta spet vanje ujeta.

Ti pa pojdi z menoj na samotno goró:
V solncu bova gledala sence, ki pišejo čas po dolini.

MIRAN JARC

DVOGOVOR

Kaj si se vrnil spet
iz dežele nam neznane?
Za zvoke v tišini nabrane
prebučen je naš svet.

Ulovi radio val Berlin
ob saksofonu zaživi.
Ne radosti, ne bolečin,
le brzino v sedanjosti sivi.«

Glej, te nočne poljane
dihajo večnost osamljene,
iz njih iz dneva izgnane
ihtijo duše predramljene.

»Razglasi, manifesti, programi,
zakoniki, gesla, ukazi,
telegrafske besede, kovinski obrazi...
Če hočeš uspeha, moraš z nami.«

Novi babilonski stolpi rasto
kot cerkve nekoč. Stroji himne pojo,
pred delom vsak je enak...
Človeka pogoltnil je množic somrak.

»Množice naše — novo morje.
V njem utonilo je celo obzorje.
njegovi vali kipe do nebes,
najvišje zvezde preplavlja naš kres.«

Novi špartanski rod.
Čudežna vera in sila je tvoja.
V znamenju boja...
Ne več strmečega kam, odkod.

Ali ob pozni uri nekoč,
 ko boš stal gol kot v zimi drevo,
 uprt v večnost, ki zanjó
 ni vedela tvoja uporna moč,

tedaj se zgroziš nad življenji milijonov rodov,
 zaveš se, da si v skrivnostne mreže ujet...
 takrat te pridem dramit spet
 in spev, zdaj star, ti bo čudežno nov.

JOŽE KASTELIC

VSTAJENJE

V spevu burje
 zašumi
 dobra misel starih dni,
 stare sreče, davnih dob,
 zašumi in onemi.

Veter plava
 in beži
 med drevesi, med ljudmi,
 med ljudmi le kratek čas,
 včeraj, danes, in jih ni.

Meni veter
 da v srce
 misel nanje, ki prhné
 jim pozabljene kosti,
 ki kot bratje srečno spe.

Veter dobro
 govori:
 Kar še danes mož živi,
 smo si tuji, brez srca
 in otroke v srd sveta
 žena z žalostjo rodi.

KRVAVEČE RANE

(Nadaljevanje)

Gospodje so odšli v krčmo. Sosedje so polagoma odhajali. Andrejca je zagrinjal občutek sreče in bridke negotovosti. Oziral se je za Juliko, ki je bila nekako pozabila nanj. Rad bi bil govoril z njo, a mu je bila na poti Tinica, ki se ni zgenila. Slednjič je odšla v vežo.

»Hiša je moja,« je začel brez ovinkov. »Kaj praviš?«

Julika ga je pogledala, kakor da ga ne razume in se čudi. Nato se je ozrla na pot, ki je vodila h krčmi. Ni si tajila: gospodje so ji prebudili preživ spomin na mesto. Ni se še do dna odločila, vendar je rekla:

»Kaj naj rečem? Nič.«

Okrenila se je in se odzibala za hišo.

Andrejec je prepadel strmel za njo, še palica v rokah mu je trepetala. Če bi bila hiša kamen, bi jo bil v tistem trenutku zgrabil in jo vrgel na gmajno, k vsem hudičem, tako mu je bilo v duši. Bil je tako zagrenjen in zmeden, da je le napol slišal strica, ki mu je nekaj žlevil.

»Pojdiva,« je izbleknil kot iz sanj.

»Ali si trap? Zdaj je čas!«

Pogledal je strica v široki, zdravi obraz. Ni mu odgovoril, le mislil je. Vse to mu je prenašlo prišlo. Juliko je bilo treba iztrgati iz srca, pokopati vsa čuvstva do nje. Potem... V teh občutkih in mislih ga je zmotil Jernač, ki je stopil iz hiše. Bil je ko pijan, plavaje z dolgima rokama je motovilil do njega.

»Andrejec,« ga je nagovoril z ubitim glasom, »tvoja je hiša, stori, kar ti drago. Pa bi te vendar prosil, da bi še ostali čez zimo. Ne zaradi mene,« je v obupni bolesti udaril z nogo, »a Mica bi rada tu umrla...«

V svojem življenju je redko in težko prosil, rajši je trpel pomanjkanje. Zdajci bi se bil najrajši v tla pogreznil.

Andrejec je molčal. Šimen ga je trknil s komolcem, a fant — nič. Zazrl se je v Tinico, ki je bila v tistem trenutku stopila v hišo in se mu je nasmehnila. Bila je polna zdravja. Čuvstvo do Julike, ki ga je bila z eno besedo odbila, se je z muko sprevračalo v tiho mržnjo.

»To se bo že uredilo,« je rekel zamolklo Jernaču. »Zaradi tega se ne bomo sprli.«

»Saj sem vedel, da si fant, kar te je,« je vroče prihajalo iz moža.

Šimen jih je silil v hišo. Da se dodobra zgovorijo. Stopili so v izbo. Tinica jim je prinesla kruha in žganja. Pili so, a so bili nekam tihi. Andrejec je bil zamišljen, glava mu je klonila.

»No,« ga je opomnil Šimen.

»Seveda lahko ostanete,« je Andrejec dvignil glavo. »Ne le za to zimo, za vedno, do smrti...«

Vzelo mu je besedo, pogledal je strica in srknil žganje.

»Bom pa jaz povedal,« je Šimen položil pest na mizo. »Tinico snubi. Kaj, Tinica?« je pogledal dekle.

Dà, Tinica je tega pričakovala, a da bo prišlo tako naglo, si ni mislila. Kri ji je udarila v obraz, oči so se ji zasolzile. Ni mogla kaj reči ne prestat v izbi. Zasmejala se je in pobegnila v vežo.

Tu je našla Juliko. Stala je pred ognjiščem in trpko zamišljena strmela v ogenj. »Veš, da me snubi,« je v radosti bruhnilo iz Tinice.

Julika je široko razprla veke. Drugače tudi z najmanjšim gibom ni izrazila svojega začudenja. Dà, Tinica je govorila resnico, o tem ni bilo dvoma. Ni ji zavidala Andrejca, zavidala ji je srečo. Hkrati je pomislila: morda nisem prav storila, da sem mu odrekla. A že se je porogala: tako naglo menja ljubezen? Ha!

»Pred četrto ure je snubil mene,« je vrgla zaničljivo. »Pa sem mu odrekla.«

In je odšla iz veže.

Tinica je pobledela, ko začarana je gledala za njo. Niti za trenutek ni podvomila, da je Julika govorila resnico. Saj je bila opazila, kako jo je ves dopoldan požiral z očmi.

Sedla je na ognjišče, položila roke v naročje in si grizla ustnice.

Jernač je bil medtem stopil k ženi. Njene oči so se bile umirile, a bila je bleda in je težko sopla.

»Ostanemo,« se je nagnil nad njo. »Andrejec je vprašal za Tinico. Ostaneva do smrti...«

Žena ga je sprva pogledala nerazumljivo, nato se je rahlo nasmehnila. Komaj vidno, grenko, kot se nasmihajo bolniki. Zaprla je veke, kakor da ji ni do spanja, rekla pa ni nobene.

Tone se je splazil iz kamre.

»To ste mi pravi,« se je obračal do Šimna in Andrejca. »Nihče mi kaj ne reče, a zdaj... Kdo bi si bil to mislil?«

»Za doto dobi vse, kar je v hiši,« je tipal Šimen.

»Vse. Lojze bo odnesel le toliko, kolikor gre v njegov nahrbtnik. Drugi so že dobili.«

Andrejec se je nestrpno oziral proti vratom.

»Poslednjo besedo ima Tinica.«

»Seveda jo ima,« je bil Jernač iz sebe ko otrok, ki je dobil novo igračo. »Saj jo tudi poreče. Kam pa je pobegnila?« je odprl vrata v vežo. »Tinica! Ali te bomo mar prosili?«

Tinica je še zmeraj sedela na ognjišču. Zdaj je dvignila obraz. Bila je navrhana grenkobe. Gledala je nekaj trenutkov, nato se je dvignila in stopila z očetom čez prag. Za vrati je obstala. Tresoča se je bliskala z očmi.

»No,« je zagolčal Jernač, »Da ali ne?«

»Ne,« je rekla trdo. »Ne maram mu biti za peto kolo.«

Dela si je roko na oči, zajokala in zbežala skozi vrata. Možje so se zavzeti spogledali. Andrejec je dobro razumel, tudi Šimnu se je medlo posvetilo. Le Jernač ni mogel razumeti. Stal je sredi izbe in odpiral usta.

Tako lepo je kazalo, izgubljena hiša se jim je zopet ponujala, a zdaj... Zgrabila ga je togota, cepetaje z nogama je klevsal v vežo.

Tinica je slonela na kuhinjski omari in ihtela.

»Tinica, kaj pa uganjaš, za vruga? To, kar počenjaš, je neumno,« je cepetal. »Zaradi tebe bomo morali iz hiše, a prej... hudirja vendar, Tinica!«

»Pustite me!« mu je pokazala objokani obraz. »Kaj mi to mar! Pustite me!«

Pobegnila je v podstrešnico in se tam zaklenila.

»Lepo kašo si skuhal,« je Šimen napravil široko kretnjo z roko. Prevrnil je kozarček žganja in ga je pobrisal z rokavom.

»Pojdiva!« se je dvignil Andrejec. Drugega ni mogel storiti.

»Ne vem, kaj jo je pičilo,« je zastokal Jernač, ki ju je srečal na vratih.

»Po toči je prepozno zvoniti,« je menil Šimen.

Jernač je pol v joku strmel za njima. Zdelo se mu je, da Andrejec še nikoli ni tako šepal. Sedel je na klop, nabasal pipo, a jo je pozabil prižgati. Ni si upal k ženi v kamro.

Ko je Julika zapustila Tinico, je počasi zavila v sadovnjak. V gosposkih čevljičkih je previdno stopala po suhem listju, po solčnih lisah, ki so ji bežale izpod nog in ji plezale po obleki.

V svojih mislih je bila kot v sanjah. Biló ji je, kakor da se z vsakim korakom bliža nekemu neznanemu cilju. V misli so se ji vpletali spomini na mladost. Prebujali so jih pogledi na drevje, na njivo pod hlevom, na skale in na grmovje. Vendar so ji bile podobe radosti in smehov že pobledle, ostale so nekje v megleni daljavi. Čutila je, kako se je bila v teh poslednjih letih oddaljila od doma. Šele nekaj ur je bila doma, a že je pogrešala ulic. Najbolje, da se odpelje že z večernim vlakom.

Vendar jo je misel na mesto navdajala z bridko negotovostjo; biló ji je, kakor da stopa po tenkem, hreščečem ledu. Pred njenimi očmi je stal človek, ki ji je bil nekdanj tako zelo tuj, a je zdaj vsak trenutek pomislila nanj. Zalezoval jo je pri vsakem koraku. Ali ga je res tako ljubila, da bi se mu brez pomisleka vrgla v naročje? Strašile so jo sence njenih nesrečnih sovrstnic. Toda bil je tako sladek, a hkrati tako nasilen — že je čutila omahovanje...

»Ah,« je vzdihnila in dvignila roke nad glavo.

Zagledala je Lojzeta. Ležal je vznak na rjavi trati, roke je držal pod tilnikom.

Po dražbi je bil izginil brez sledú, a tudi ni kdo vpraševal po njem. Ves čas je molčal, a nazadnje se mu je tako storilo pri srcu, da ni mogel več videti ljudi. Razganjali so ga podobni občutki kot pomladi, ko se je bil s praznim nahrbtnikom vrnil od meje domov.

Zdaj je strmel v skoraj gole veje, skozi katere je prodiralo solnce. Čutil se je tako strašno samotnega, kakor da je zašel na daljni poti. Ni bil navezan na dom ko oče, vendar mu je bilo nenadoma hudó ob misli,

da bo za vedno zapustil ta grič. Morda ga nikoli več ne bo videl. Kar se je zgodilo, se mu je zdelo neizogibno — vojna in njene posledice so dómu vsekale rane, ki so krvavele in jih ni bilo več mogoče zaceliti — vendar si je očital. Smilila se mu je mati. Tudi oče. Bog ve, kaj se zdaj godi v hiši? Bal se je stopiti v izbo.

Zaslišal je korake v listju, se zdrznil in se ozrl. Julika!

Nasmehnila se mu je in prisedla. Molk.

»Kaj razmišljaš?« ga je vprašala čez čas.

»Nič,« je zgenil z rameni.

Saj ni mogel povedati, če sama ne sluti. Gledal je v rogovile drevesa, ki so tvorile čudovite podobe.

»Veš, da me je Andrejec snubil,« se je poskusila zasmejati.

Lojze je okrenil glavo in jo je nekaj trenutkov strme gledal.

»Pa si mu odrekla?«

»Saj ga tako nič nimam rada.«

Težke veke so se ji zaprle. Lojze je molčal. Zdelo se mu je, da nima ničesar več pripomniti. Veje so se narahlo pozibavale v vetru. Preko solnca so se pomikali oblaki; bili so ko ovce, ki jih nevidni pastirji poganjajo z biči.

»Kaj deš na to?« je Julika pretrgala molk.

»Kaj naj rečem?« se je zgenil. »Če nimaš drugega fanta, bi ga vzela. Zaradi očeta in matere, ki jima je strašno težko. Ali imaš fanta?«

Ni mu odgovorila. Vesela bi bila, če bi ji bil rekel, da je prav storila. S tem bi potlačila rahel dvom, ki ji je vstajal v duši. Grenek izraz ji je ždel na ustnah, trgala je rjavo travo.

Tudi Lojze je molčal. Zatopil se je bil vase. Imel je deklé — še preden ji je bil utegnil razodeti, kako zelo jo ima rad, se je vrgla drugemu v naročje. Še zdaj jo je le nerad srečal. Morebiti mu je bilo prav zaradi tega nekam lahko oditi od doma. Toda včasih je treba zatreti čuvstva v prilog okoliščinam, preko katerih ni mogoče... Ne! Stresnil je z glavo.

»Saj ti nisi za našo hišo,« je rekel.

»Zakaj ne?« se je začudila.

»Nisi. Ne za našo hišo ne za katero drugo. Vse preveč si že mestna. Mi vsi nismo, razen Tinice. Ne vem, zakaj — morda bi ne bili smeli iti z doma...«

Juliki je bilo dobro. Z nasmehom na obrazu je strmela v nasprotni hrib.

»Saj zdaj vpraša Tinico.«

Lojze se je dvignil na komolce. Gledala sta se, kakor da se nečemu čudita, in sta se smehljala.

Tistega dne se je Mici zelo poslabšalo. Težko je dihala, zdaj pa zdaj je jeknila, kakor da ji v bolečini zastaja srce. Julika bi bila najrajši takoj odšla, zaradi matere je ostala čez noč.

Tinica se ves čas ni prikazala iz svoje podstrešnice. Lojze je odšel na seno, Tone in Julika sta menjaje se bedela pri bolnici.

Ta je težko dočakala jutra. Za besede se ni več zmenila, kakor da več ne sliši ali je nobena stvar na svetu več ne zanima. Ko je nastala zora, so se ji oči začudene upirale na stene, a nato so ji obstale na možu.

»Po gospoda,« ji je zapiskalo iz prsi.

Jernač se je zamajal ko posekano drevo, a že se je zbral, stisnil čeljusti, ki so se mu tresle, in stopil na hlev. Zbudil je sina.

Čez nekaj minut je Lojze že tekkel po klancu.

Julika je pospravljala izbo, pomila mizo in klopi. Tinica je vstala, se ropotaje mudila v veži in v hlevu, dolgo se nikomur ni prikazala pred oči. Bila je videti že pomirjena. Bledejša kot po navadi, po očeh se ji je poznalo, da je mnogo prejokala. Srečala sta se z očetom; nehote se je ustavila in ga je pogledala. Tako postaranega še ni videla. »Bog te presodi,« ji je rekel. Kaj drugega mu ni prišlo na misel.

»Bodite rajši tiho,« je vrgla in odšla.

Jernač je skomizgnil z rameni. Nato je stopil do okna, ga odprl in gledal na klanec. Še nikoli ni tako vroče molil kot v tistem trenutku. Poln je bil vseh misli, a ga niso motile, bile so tudi one ko prošnja do Boga. Da bi ga preložil iz te stiske in mu olajšal dušo. Dà, telesna bremena so mu bila stokrat lažja.

Zaslišal je zvonček, med drevjem je zagledal duhovnika. Trikrat se je udaril na prsi, nato se je dvignil.

»Julika, prižgi sveče!« je poklical.

Obred se je izvršil mirno, svečano. Tudi najbližji sosedje so bili prišli. Ko so domači ostali sami in je bila miza že pospravljena, se še niso upali glasno govoriti, kakor da v vonju po svečah in v solncu, ki je padalo v izbo, čutijo nemo pričujočnost nekega višjega bitja. Bolnica je bila mirna, vsa svetla v obraz. Gledala je nekam v svetle lise na stropu, komaj vidno se je smehljala. Nato je zaspala.

»Še bi ostala,« je rekel Jernač Juliki, ki se je odpravljala, da se odpelje z opoldanskim vlakom.

»Ne morem,« je rekla. »Ne bom budila matere.«

Stopila je v kamro. Ko se je vrnila, je imela objokane oči. Podala je roko očetu, ki se je nato okrenil in gledal skozi okno. Sestri sta za trenutek obstali, kakor da si hočeta nekaj reči, a sta bili brez glasu.

Tinica je obstala v veži, a ko je bila Julika že na klancu, je stopila pred hišo in se je pritisnila k zidu. Oprezovala je za Juliko, ki je zavila mimo Potokarja, ne da bi se ozrla proti Andrejčevi koči. V svetlomodri obleki se je pomikala čez polje in utonila v gozdu. Tinici se je glasen vzdih olajšanja izvil iz prsi.

Še je stala na mestu. Tako dolgo, da je zagledala Andrejca, ki je brkljal okoli koče. Zdaj pa zdaj se je ozrl k Jernaču na grič, a že je umaknil pogled.

Odšla je v vežo, pomivala posodo, a je vsa gorela v nestrpnosti in negotovosti. Andrejec se ji je prikazoval tak, kot ga je videla v nočnih

mislih; od obraza mu je velo nekaj grozečega, a obenem sladkega. Ali ji je zameril? Ali bo razumel, da ni mogla drugače? Grenko se je nasmehnila. Posoda ji je padla iz rok, ni mogla več prestati.

Spomnila se je na okleške, ki že od poletja leže na gmajni za Andrejčevo kočo. Obrisala si je roke v predpasnik, vzela koš in se je zmuznila od hiše. Po ovinku se je bližala Andrejcu, ki je stal ob plotu. Zdrznila se je — ali bo imela dovolj poguma?

Preteklo je nekaj minut, ko je Jernač stopil iz hiše. Pobral je pest hrušk, ki so venomer padale na tla, da bi jih kdo ne pohodil. Pogledal jih je in se spomnil, da niso več njegove. Kakor da so ga spekle v dlan, jih je vrgel na trato in si obrisal roko v hlače. Nehote se je ozrl čez pobočje, k Andrejcu.

Pogled mu je obstal, roka mu je legla nad oči — ne, saj se ne moti. Tam sta stala Tinica in Andrejec. Tinica s košem na hrbtu, a z roko na bradi kot vselej, kadar je bila v zadregi. Nekaj je živó dopovedovala. Andrejec je gledal nekam v drevje, se nerodno premaknil, roka mu je opisala krog v zraku.

Starec se je umaknil, da bi ga ne videli. Zavil je okoli hleva, pazil je, da ni stopal na tepke, ki so ležale v listju. »Presneta čeča,« je momljaj, »zmeraj naredi tako, ki bi jo človek najmanj pričakoval.« Oziral se je po pobočjih, cepetal od nestrpnosti, dokler ga ni znova prineslo na grič.

Andrejec in Tinica sta se držala za roko.

Stopilo mu je v grlo, da se je moral odhrkati. Šel je v izbo, pogledal bi bil v kamro, se ni upal, da bi ne zbudil Mice. Nabasal si je pipo, a jo je pozabil na klopi, že zopet je bil pred hišo.

Andrejec je bil izginil. Tinica je nesla okleške po klancu. Toliko casa se je vrtel na tnali, da je dospela. Bila je nekam sijoča, skrivnostna.

»Po drva si šla?« je težko izrekel.

»Da.«

Molk.

»Pa z Andrejcem si govorila?« je iztisnil iz grla.

»Sem.« In je vrgla koš na tvalo. »Pred večerom pride k Vam,« je dostavila.

Odšla je v podstrešnico. Vsa se je potresala v hoji.

Jernaču se je meglilo pred očmi. Odkošljaj se je, nato je iskal pipo. Kje jo je pustil? V izbi jo je zagledal na klopi, a ni strpel na mestu.

Na tiho je odprl kamro, žena ga je pogledala.

»Saj sem si mislil, da spiš,« je stopil do postelje. »Pa veš, da je Tinica govorila z Andrejcem?«

»Ne,« je dahnila bolnica.

»Premislila si je,« je vzhičeno gorelo iz moža.

»Zdaj si lahko zadovoljen,« je bilo slišati skozi težko sapo.

»In ti — nisi?«

»Že. Pa jaz ne bom dolgo. Dobro mi je pa vendar, če pomislim ... dobro ...«

»O smrti molči,« je Jernač stopil do okna in zopet do postelje. »Saj boš živela, Mica. Zdaj je vse dobro, je že Bog hotel tako... je že Bog... No, vidiš, vidiš...« In ni vedel, kam bi z rokama, v očeh ga je žgalo. »Zdaj bova lahko... tu umrla... Vidiš...«

Bil je ves iz sebe. Vrnil se je v izbo.

Za mizo je sedel Lojze in se naslanjal na komolce. Solnčna lisa mu je bila svetla legla na obraz. Od prejšnjega dne ni zgrabil za kakšno delo; nestrpen, kakor da ne najde obstanka, je posedal okrog.

Zdaj je zrl v očeta, ki mu je pripovedoval o Tinici in o Andrejcu. Pokimal je, nobene ni rekel, kakor da ga to več ne zadeva in je v duhu že daleč od doma.

Jernač je bil malo razočaran.

»Pa ti, kdaj misliš odriniti?«

»Prej ko slej.« Potišano, s pogledom proti kamri: »Še nekaj dni bom počakal, če se le kaj zgodi... Tri dni, ne več...«

Oče je razumel. No, dà. Prižigal si je pipo, a mu je sproti ugašala. Lojze mu je umaknil pogled, se hrupno dvignil in se zazibal po izbi. Nato je stopil k oknu in nepremičen kazal očetu hrbet.

Jernač se mu je zagledal v široka pleča, v krepki tilnik. Ta — poslednji — čez dva ali tri dni odide čez mejo brez potnega lista, ne bo se več povrnil. Nikoli več se ne bosta videla. In nekoč so sedeli trije fantje tam za mizo... Družina se mu je razbila ko kaplja, ki kane na skalo.

Dvignil se je in obstal sredi izbe.

»Vse se je spremenilo, ves svet se je izmaličil,« je jeknil iz polne duše. Lojze ni katere rekel ne se zgenil.

»Po koš stelje grem za kravo,« se je Jernaču tresel glas. »Če pride Andrejec, naj me počaka.«

Pred hišo je postal, si segel z roko na obraz in si obrisal lica. Glasno se je useknil. Vražja reč! Saj vendar ni ženska. Da bi se raztresel, je z očmi iskal senožet. Saj je skoraj oslepel. Le kot skozi meglo jo je videl; bila je vsa rjava, listje je že obletelo. Le pri kraju je bila senožet zelena. Kaj pa je tam? Rupar je gnal kravo na pašo. To se mu je mudilo. Res, to se mu je mudilo.

O ČASNIKARSKI SLOVENŠČINI

4. Jurčič.

Jurčič je urejeval Sl. Narod od srede julija 1871 do svoje smrti 3. maja 1881. To je bila najburnejša doba našega časnikarskega jezika. Nihče ni delal z njim toliko poskusov in nihče ga ni tako trdo privijal na srbohrvaščino kot Jurčič. On mu je dal tisto obliko, katero ima v glavnem še danes.

Pri listu je sodeloval že od začetka; od julija 1868 do Velike noči 1870 je sedel v uredništvu kot podurednik. Do konca leta 1870. je pisal še po Bleiweisovih načelih, nato pa se je pridružil ilircem in jim kmalu korakal na čelu. Ta veliki preobrat se je vršil v njem počasi.

V prvih letnikih je pisal še jako čisto slovenščino; rabil ni niti vseh onih srbohrvatskih besed, ki so jih Bleiweis, Levstik in drugi vpeljali. Motilo ga tudi ni to, da je večina sotrudnikov pri listu hrvatila. Brez vpliva so bile nanj tudi debate v hrvatsko-slovenskem akademskem društvu »Jug«, kjer se je večkrat govorilo o opustitvi slovenščine. Znameniti so njegovi članki o slovenskem jeziku, ki jih je proti koncu l. 1870. sprožil hrvatski list »Zatočnik«. Ta list je 8. okt. 1870 priobčil članek, v katerem je pozival ministra Andrásyja, naj tako, kakor je l. 1867. odločil Ogrsko od Avstrije, izloči sedaj Hrvatsko iz Cislitvanske, pristavljajoč: »Okolo take Hrvatske se bodo zbrali Istra, Kranjska in slovenski Štajer, da se ohranijo svoji narodnosti.« Na ta poziv je napisal Jurčič v Sl. Narodu dva uvodnika pod naslovom »Slovenci in Hrvatje«, v katerih izreka veselje, da so se začeli Hrvatje zanimati za Slovence. Pred dualizmom je bilo med Hrvati in Slovenci še nekaj zvez; ko pa je l. 1867. vstala med njimi Beustova stena, smo si postali tujci. Mi smo, pravi, svoje brave vedno v dotiki s položajem na Hrvatskem obdržali in gojili tako idejo vzajemnosti za bodočnost. »Pozor« in potem »Zatočnik« sta se malo ali nič brigala za našo politiko in naše trpljenje. Starčevićjanci, ki ne poznajo Slovana, temveč samo Hrvata, so nas počastili po svoje, rekši, da smo »planinski Hrvati«. Na poziv »Zatočnika« odgovarja Jurčič, »da smo precej in brez pomisleka pripravljeni udati se tistemu, ki nas zedini, na jugoslovanstvo nasloni in ponemčenja reši«. Vendar v madžarsko pomoč ne veruje, ampak zaupa »več v bodočo moč slovanstva«, kateremu je treba z delom pripravljati pot ne samo med Slovenci, ampak tudi med Hrvati. Pot, ki so jo bili nekdanj izbrali »Ilirci«, je bila kriva. »Kakor je bila vsa slovanska vzajemnost jako čudna sentimentalno-gramatikalno-meglena podoba za pesnike, ne pa za politike, takoj je tudi jugoslo-

vanska vzajemnost.« Jurčič odklanja mešanje jezika in postavlja vprašanje vzajemnosti v politično zvezo. »Hotelo se je od nas, da svoj jezik zavržemo in pišemo t a k o j hrvatsko-srbski. Ta uk je imel že mnogo učencev pri nas, zlasti med našimi starejšimi domoljubi. Mlajši so dobro spoznali, da bi bil to nenaraven skok, ki bi se bridko maščeval, spoznali, da moramo narod s pomočjo njegove ožje lastitosti zoriti... To vse naj pomislijo oni Hrvatje, ki nam še dan denes zamerijo, da se »literarno« nismo še zedinili in se še ne mislimo« (obširneje govori o tem Iv. Prijatelj, r. t. Razprave IV, 93 sl.).

Značilno za tedanje razmere je, da je Jurčič s temi jezikovnimi nazori zadel na odpor. Na Jurčičeva članka in na odgovor »Zatočnika«, ki je Jurčiča dobro razumel in pisal, da pod zvezo med hrvatskimi in slovenskimi deželami misli na politično zvezo in da nima nobenega opravka z onimi Hrvati, ki slovenskim bratom vsiljujejo hrv. gramatiko in slovar, je nekdo, ki se je podpisal z grško črko delta, napisal članek »Od besede k dejanju!«, kjer pravi: »Da! Združiti se hočemo s Hrvati politično in s časom tudi književno!« In z njim je potegnil tudi urednik Tomšič, ki je k dopisu pristavil: »Sl. Narod in Zatočnik sta polagala glavno važnost na politično zedinjenje med Hrvati in Slovenci. Seveda tudi literarno približevanje ne bode škodovalo, vendar ima to za zdaj sekundarno važnost« (SN 1870, 127. 1).

Jurčič tedaj še ni mislil, da bo na to polagal važnost kmalu tudi sam. K tej preokrenitvi so ga nagnili naslednji dogodki. Avstrijske Južne Slované je spričo nemških zmag v Franciji pričela skrbeti njih bodočnost. Hrvatski opozicionalni politiki so sklicali na dan 8. nov. 1870 v Sisek sestanek hrvatskih in slovenskih politikov, kjer so govorili o združitvi Slovenije s Hrvatsko v skupno federativno državno telo. Nato se je vršil dne 1. dec. 1870 v Ljubljani prvi južnoslovanski shod, ki je sklenil 6 resolucij. Med drugimi pravi: »Vsled velikih zgodovinskih dogodkov, kateri narodom in državam Evrope postavljajo nove temelje, zbralo se je nekoliko slovenskih, hrvatskih in srbskih rodoljubov v Ljubljani dne 1. dec. 1870, ki so se sporazumeli o sledeči izreki (= izjavi): 1. Jedinstvo južnih Slovanov, začeto o postanku naroda, je ostalo skozi vse veke živo v narodnem čustvu in se javlja proti drugim narodom v jedinstvu jezika. 2. Južni Slovani ... zjedinjavajo ... vse svoje moralne in materialne moči ter jih hočejo upotrebovati za svoje jedinstvo na književnem, gospodarskem in političnem polju.« Nasledek ljubljanskega shoda je bil ta, da se je za širjenje tega programa z Novim letom 1871. začel v Sisku izdajati v nemškem jeziku list Südslavische Zeitung, v čigar uredništvo so njegovi hrvatski izdajatelji pozvali tudi Jurčiča kot poročevalca za slovenske zadeve. V Sisek je odšel tik pred koncem meseca decembra 1870 in ostal tam do srede julija 1871 (Iv. Prijatelj r. t. 133). List je imel namen, proti inozemstvu

in vladi potegovati se za hrvatske in slovenske koristi ter v sebi kazati jugoslovansko edinstvo (Ilešič, Slovan 1911, 315).

Ljubljanski južnoslovanski shod je imel za Slovence samo jezikovne nasledke, v političnem oziru je bil, kakor je ugotovil dr. V. Zarnik, »brez sledú in tirú« (SN 1871, 55. 1).

Bivanje v Sisku je Jurčiča popolnoma spremenilo. Vzljubil je hrvatsko zemljo in našel v njej mnogo pristnega slovanskega duha, katerega je pri časnikarskem delovanju tako željno iskal. V povesti »V vojni krajini«, ki jo je kmalu nato spisal, polaga na jezik vojaškemu zdravniku Slovincu, službujočemu v Vojni krajini, besede, ki veljajo za Jurčiča samega: »... prišel sem bil v druge običaje, bolj naravne, bolj značajne in slovanske, nego sem jih bil vajen v našem po nemštvu in italijanstvu že oblizanem severnem delu Jugoslovanstva« (Zora 1872, 18). V Sisku je pridno bral srbske časnike, n. pr. novosadsko Zastavo, Srbski Narod in Pančevca ter osebno občeval s srbskimi rodoljubi izven Srbije ter iz Srbije. Jurčič je v Sisku govoril hrvatski (Ilešič, Slovan 1911, 343). Vse to mu je zbudilo tudi ljubezen do srbohrvaščine. Ko se je začel v Sl. Narodu oglašati z dopisi in članki iz Siska, ima v njih polno srbskohrvatskih besed, ki jih doslej še nismo brali pri njem (n. pr. Slaveni se morajo ujediniti, manjina, goropadno, možu je opredeljeno = določeno, glas je zaoril, navestjuje = naznanja, sabor se ima sestati, Avstrija boluje, predstavka = vloga, v sukob priti, gleda paznim okom, ipak, Srbi čuvajo svojo vlastitost itd.). To mešanico je nadaljeval tudi v Mariboru, kamor se je kot glavni urednik lista vrnil; z 18. julijem je vidna njegova roka. Bivanje na slovenskih tleh ga je sicer streznilo, opustil je z vsakim mesecem več srbskohrvatskih besed, vendar ga ljubezen do srbohrvaščine ni več izpustila iz objema. Nanjo so ga vedno znova priklepali dogodki, ki so kmalu sledili.

Prvi razlog, da je opustil Bleiweisovo stališče glede jezika, so bile osebne zveze s srbskohrvatsko zemljo. Zgodilo se mu je kakor drugim Slovincem, ki so prišli na Hrvatsko in jeli takoj mešati srbohrvaščino s slovenščino (Kočevar-Žavčanin, Kos-Cestnikov, dr. V. Zarnik itd.), ali onim, ki so odšli v Rusijo in pisali slovensko-rusko mešanico (M. Štiftar, Krutogorov-Hostnik, Celestin itd.), in onim, ki so odšli v Prago in se jim je v spisih to takoj poznalo (Žvegljevi dopisi po Novicah, Iv. Hribarjevi po Sl. Narodu, n. pr. 1871, 109. 2 itd.). Na Jurčiča so najbolj delovale osebne zveze in takih zvez je bilo v nastopnih letih še več; l. 1872. je šel v Beograd, l. 1874. pa v Zagreb, kjer se je za srbohrvaščino tako navdušil, da je bil pripravljen popustiti svoje narečje in poprijeti se srbskohrvatskega. Vsaka nova pot na slovanski jug je imela za nasledek to, da je uvajal vedno več srbskohrvatskih besed.

Drugi razlog pa je bil narodnoobrambena značaja. Kot uredniku prvega političnega lista mu je pripadla naloga, čuvati nad narodnimi svetinjami in te so bile tedaj vsak dan v večji nevarnosti.

Dobro pravi Iv. Prijatelj: »Slovenci so takrat zdihovali pod silnim pritiskom Auersperg-Lasserjeve germanizujoče vlade, ki je preganjala njih jezik v uradu in šoli, konfiscirala časopisje in jim pretila celo v kranjskem deželnem zboru vzeti večino. Sicer vseskozi realno misleči »Narodov« urednik Jurčič se je oprijemal za vsako bilko. Strašil je nasprotnika, prodirajočega v domačo hišo, s slovanstvom ter brez sistema opremil »Narodov« jezik s hrvaškimi izrazi« (Vzajemniška epizoda, Veda II, 341).

Misel, da naj pripravlja slov. narod tudi na jezikovno zedinjenje s Hrvati, je bila v njem že v prvih letih urejevanja dozorela. Medtem ko je n. pr. Levstik v časniškem jeziku rabil številne slovanske izposojenke, a je povesti pisal v čisti slovenščini, Jurčič ni delal razločka med časniškim in umetnostnim jezikom. Jezik v povestih teh let je isti kot v političnih člankih. V povesti »Telečja pečenka« (SN 1872, 41. št. dalje) rabi n. pr. izraze: korake broječ, človeka vzbuni, odvažen, se je čudom začudila, izba je bila dolbkom (= hs. dupkom, natlačeno) polna itd. V povesti »V vojni krajini« (Zora 1872) piše n. pr. osobito, poslušivajoč, sem pet žveplenk ali »šibic« spraskal (2; nas torej po šolsko uvaja v srbohrvaščino!), nepoznat, ozbiljni govori; ni bil proizveden »genij« — barem prijatelji ga nismo mogli pregovoriti, da bi za pero prijel (2), posledica (doslej je redno rabil staro domačo, zdaj že opuščeno besedo nastopek), smo se grohotom smijali, odgane košuljo, narod (= ljudstvo), sličen, vsakako, me je vzbunilo, štovanje, odmah, stališ, navestiti itd.). Enak je jezik v povesti Ivan Erazem Tatenbah (SN 1873), a prostor nam ne dopušča, da bi naštevali obile izposojenke. Pripombe je vredno le to, da mu je časnikarski jezik tako prešel v kri, da ga je rabil celo v opisih kmetiških ljudi, n. pr. že je bila dva koraka storila, a v njeni glavici se druga taktika (!) izrodi (5. 2). Ko Baltazar pride do vrat, zapre mu jih pred nosom in tišči. A po kratkem parlamentiranji (!) se trdnjava uda (5. 2).

Isto razpoloženje za hrvaščino se je pripravljalo tudi v Jurčičevi okolici. Februarja l. 1872. je priobčeval v SN nekdo, ki je moral stati, kakor kaže tretji članek, blizu uredništva ali konzorcija lista, vrsto člankov z naslovom »Narodno delovanje«. Značilne so besede drugega članka: »Mali narodi nimajo zadosti duševnih moči za razvijanje vsestranskega slovstva; njih duševni proizvodi ne bodo nikoli prestopili srednje mere, navadno pa bodo le nižjim stanovom zadoštovali. Slovenci bomo zaostali v vsakem oziru, ako se bomo vedno preveč separatistično razvijali... Naše slovensko narečje je tako blizo hrvatsko-srbskemu, katero se govori po obširnih južnoslovanskih deželah, da celó potujoči severni Nemci ne zapopadejo, kako je mogoče, da te narodne veje vsaj v slovstvu niso zedinjene... Še nam je v spominu, kako strastno so Novičarji napadali leta 1852. Majarja, Tomana, Razlaga, Raiča in druge, ki so bili dejansko poskusili dokazati, kako lepo bi se bila vsa južnoslovanska narečja dala zlitu v

eden edini književni jezik, med tem ko bi domača narečja isto tako služila za poduk prostega naroda« (SN 1872, 19. 1). Jurčič kot urednik zdaj takih nazorov ni zavračal, kot je storil še l. 1870.

Močno je vplivalo na Jurčiča potovanje v Beograd. Dne 22. avg. 1872 je bil ustoličen dotlej mladoletni srbski knez Milan. Za to priliko so se pripravljale velike slovesnosti. Beograjska občina je povabila nanje vsa večja avstrijska mesta, med njimi tudi Ljubljano, ki pa je imela nemški občinski svet in je povabilo odklonila. Slovenski listi so pisali, da bi bila sramota, ako bi se ustoličenja ne udeležil noben Slovenec. Nazadnje je prišlo do tega, da se ga je udeležil Jurčič. Dne 20. avg. beremo v SN med dnevnimi novicami: »(V Belgrad) je včeraj odpotoval glavni urednik »Slov. Naroda« gospod Jurčič, da bode izvirna poročila o slavnosti vstolovanja kneza Milana poslal« (96. 3). Dne 23. avg. je bil z drugimi slovanskimi gosti pozvan na obed h knezu. »Jurčič je pozdravil kneza v imenu Slovencev (na kosilu pri knezu)« (99. 2). Pred obedom je bil z nekaterimi drugimi gosti sprejet v avdijenco. »Stopili so Srbi iz enega kraja vkup, Hrvati vkup, Bolgari takisto; jaz pak, sam in samcat Slovenec! nijsem mogel »vkup stopiti«, ker sem bil sam iz naroda, ki je — če Bog hoče — tudi ud Jugoslovanstva.« Predstavil se je knezu in rekel: »... imam čast Vašu Svetlost pozdravljati i čestitati ob prilici nastupanja na vladu, u ime Slovenacah, kao na severnom zapadu skrajnoga dela Jugoslovanstva.« V Beogradu je ostal štiri dni in našel svoje stare znance in si pridobil novih (obširneje poroča o tem Ilešič: Jurčičevo potovanje v Belgrad, Slovan 1911, 337—344).

V času, preden se je Jurčič prvokrat izrekel za jezikovno zedinjenje s Hrvati, je prišlo za to več zunanjih spodbud. L. 1874. je izšla pri mehitaristih na Dunaju brošura »Jugoslavenska slova«, ki je pisala, da se morajo jugoslovanska plemena v bodočnosti zediniti, ako hočejo živeti v Evropi. »Jedno ime, jedan barjak, jedna misao, jedan občeni narodni književni jezik — ovo je početak Jugoslovanstva.« Ko je Jurčič v uvodniku pod naslovom »Jugoslovansko« o brošuri poročal, je rekel značilno: »... knjižica ima namen zopet ono veliko misel sprožiti in oživiti, misel jugoslovanskega literarnega zedinjenja (SN 1874, 111. 1). Par tednov za tem je povedal isto nekdo — po jeziku soditi dr. Vošnjak —, ki je napisal članek »Univerzitetna v Ljubljani«, kjer se sprijaznjuje z mislijo, da bi se dala sprejeti univerza z nemškimi in slovenskimi predavanji. »Idealisti tudi ne smemo biti taki, da bi mislili, ka naša še mala literatura uže zadoštuje za izključivo slovensko univerzo. Tu bode trebalo še mnogo delati, — in morda bode mogoče univerzitetno literaturo stoprv tedaj skupaj spraviti, kadar iz političnega do literarnega edinstva na slovanskem jugu pridemo« (119. 1).

Nova stopnja v Jurčičevem jezikovnem razvoju se začne ob otvoritvi vseučilišča v Zagrebu. Dne 20. okt. 1874 beremo v SN: Jurčič je šel v Zagreb k odpiranju vseučilišča (239. 4). Dotlej se je namreč

še vse po slovensko odpiralo: Jurčič je sam pisal: deželni zbori se odpro (1871, 94. 1), glavar odpre sejo (1874, 161). Dunajska svetovna razstava se je 1. maja slovesno odprla (1873, 101. 1). Dr. Janez Mencinger je odprl odvetniško pisarno v Kranji (1871, 151. 4). Ko je poslal Jurčič prvo poročilo iz Zagreba, že piše po hrv.: *o t v o r j e n o* je bilo v Zagrebu vseučilišče (243. 1) in tako še pogosto: svečanost otvorjenja 248. 1; 250. 1; 257. 1 itd.

Otvoritev ga je navdala s silnim navdušenjem. Tedaj je prvič javno izpovedal svojo pripravljenost za slovstveno zedinjenje s Hrvati in jo je proti vsakomu zagovarjal. Dne 24. okt. je pisal: »... otvorjeno je bilo v Zagrebu vseučilišče in prisotni so bili tudi Slovenci in bili so srčno sprejeti. Ideja, da smo s Hrvati en narod (opomba poroč.: dr. Costa je ob slovesnem odpiranju kot zastopnik »Slov. Matice« rekel: »Slovenci se s Hrvati smatramo za eden in isti narod [podč. SN], vendar smo dozdej državnopravno in politično ločeni, SN 1874, 240. 1), da moramo mi vsakako težiti, da se v bodoče, kadar bodo razmere ugodnejše, zedinimo s Hrvati, ter da za to prej narod pripravljamo, — ta je pri nas uže dalje časa njegovana in trdno vsajena v srca vseh Slovencev, ki mislijo o bodočnosti svojega naroda... Da smo mi pripravljani s časom (podč. Jurčič) popustiti v vseh veliko-literarnih stvareh svoje narečje in poprijeti se hrvatsko-srbskega, to smo uže mnogokrat izrekli. Istina pak je, da predno nijsmo politično zblíženi, bode tudi jezikovno zedinjenje neizvršljivo ostalo. Pripravljati se na to pač moramo in se tudi pripravljamo. Hrvatje sami nam dajo svedočbo, da je naše pisanje od denes njim vse bolj razumljivejše (tako!), nego slovenska pisava pred desetimi leti. A še mnogo več, nego mi s peresom more storiti neposredna dotika, v katero bo prišla naša odrasla mladina z jezikom, narodom in slovstvom hrvatskim, in to na hrvatski univerzi (243. 1).

Ta izjava je splošno presenetila. Graška Tagespost je prinesla 7. nov. članek z naslovom »Die Slovenen«, o čemer poroča Jurčič: Posebno to peče nemške žurnaliste, da izrekamo, ka smo pripravljani s časom v vseh velikoliterarnih stvareh poprijeti se hrvatskega jezika... politično zedinjenje s Hrvati smatramo le kot program bodočnosti, a ne sedanjosti, baš ker vemo, da zdaj niti pri nas niti pri Hrvatih nij še političnih tal za nje (258. 1). V članku »Slovenci in Zagrebško vseučilišče« zopet piše: Želje po literarnem (podč. Jurčič) zedinjenji uže pred 20 leti nijsmo »pritajivali«, pa naj jo zdaj? (267. 1). Če se spomnimo, kako je Jurčič pisal še l. 1870., ne smemo vzeti prve osebe v množini kot casus maiestaticus, ampak kot collectivus.

Viden nasledek novega mišljenja je bil v tem, da je sprejemal odslej še več srbskohrvatskih besed. Ponatiskovati je jel cele predele iz shr. časopisov; pri nekem takem ponatisku pravi: »Menimo — to bodi vzgredoč (= hs. uzgred, mimogrede, op. poroč.) rečeno, — da

smemo brez slovenske prestave, kar hrvatski tekst iz »Obzora« navesti, ker ga naši omikani slovenski čitatelji sigurno razumejo brez prevoda v naše narečje, in ker se tako s kratkimi citati ob enem tudi realno bližamo zedinjenju literarnega jezika« (SN 1874, 269. 1). V člankih o Hrvatih in Srbih piše že na pol srbskohrvatski, n. pr. v članku »Srbija«: Srbski knez je skupščino odprl s sledečim govorom: Po odredbi deželne ustave je ovega leta pristopljeno k novemu izboru narodnih poslancev; počesteni zaupanjem svojega vladalca, vi sestavljate drugo zakonodavno skupščino; za mene je istinito zadovoljstvo, da se denes nalazim v sredini vaši in odpreti vaše sednice itd. (273. 1; v takem jeziku je podan cel govor!). Hrvaškega besedila je prinašal toliko, da je imel opraviti s sodiščem, češ da ima od oblasti dovoljenje le za slovenski list (glej spodaj!).

V listu je začel bravce kar po šolsko učiti srbohrvaščine, n. pr.: kljubovanje ali prkosanje (1874, 152. 1), Mac Mahon se težko sprijaznuje z republikanci, zato okleva in oprezuje (1876, 55. 1). Srbija uže zopet malaksa in omahuje (1876, 58. 1). Obzor ta dva moža na ruglo stavi ali smeši (1876, 157. 2), oderuh ali lihvar (1877, 83. 2), oderuštvo ali (kakor drugi Slovanje čisteje govore) lihvarstvo (1879, 66. 1; v resnici je pa oderuštvo slovansko, ono ne!), značenje ali pomen (1877, 106. 6), je nevarna ali opasna (1878, 249. 1), našteva jade in bolečine Bošnjakov (1876, 102. 2), smemo pričakovati, da bo odbor odrešito, odločno stopinjo ukrenil (1878, 8. 3), ministerska kriza je odložena, odgodena (1878, 155. 1); pogosto je shr. izraze razprto tiskal, da je bila razlaga še bolj očitna, n. pr. Turki so Ruse pri Šipki enajstič in potem večkrat očajano (podč. Jurčič), obupno napali (1877, 194. 1).

Slovenščino je v razmerju do srbohrvaščine imenoval odslej le n a r e č j e. Ko se je proti koncu l. 1875. pred ljubljanskim sodiščem zaradi tega, da je tudi hrvatsko besedilo iz časnikov prinašal, dasi je imel od oblasti dovoljenje le za slovenski list, branil s tem, da je slovenščina in hrvaščina isti jezik, samo drugo narečje, so hrvatski listi (zlasti list Primorac) to izjavo ponatisnili z velikim zadovoljstvom. Primorac, glasilo hrvatske opozicije, je pisal: »Mi ne dvomimo, a radujemo se, da ovo priznaje i »slovenski Narod«, da sta Hrvat i Slovenac jedno pleme, pleme slovansko.« Nikjer se ne vidi toliko jasno jedinstvo Hrvatov in Slovencev, nego v okolnosti, da slovenski književniki vedno bolj hrvaščini približujejo se. »Temu je baš dokaz »Slov. Narod«, koji piše tako jasno i tako hrvatski«, da ga pri nas vsak le količkaj izobražen razumeje. Enako izraža dr. Makanec željo, da bi se Slovenci s Hrvati književno zjediniili« (SN 1876, 20. 1). Enako je bil Jurčič na občnem zboru Sl. Matice 13. febr. 1878 ob predlogu, naj se izda hrv.-slov. slovnica, zoper predlog, češ da zadostujejo Slovincem hrvatske slovnice in hrvatski slovarji, »ker nij razlike več mej našim in onim (jezikom), kakor dijalekt od dijalekta« (SN 1878, 40. 2).

Priznanje hrv. listov l. 1876. ga je spodbodlo, da se je skušal hrvaščini še bolj bližati. V važnejših člankih se prizadeva pisati samo take slov. besede, ki so tudi Hrvatom razumljive, namesto drugih pa rabi hrvatske izraze. Mnogih slov. besed sploh ni več pisal, n. pr. dejanje, dogodek, številka, natolcevanje, pač, bržkone, vendar itd., ampak: čin, dogadjaj, broj, klevetanje, svakako, valjda, ipak itd.

Do vrha je priklopela ljubezen do srbščine l. 1876., ko je na Vidov dan, dne 28. junija začela Srbija vojsko s Turčijo. Teden za tednom je uvajal nove besede, vojna poročila je pisal na pol srbsko. Značilno za duševnost Jurčičevo pa je to, da je navdušenje za nove srbske besede trajalo samo toliko časa, dokler so Srbi zmagovali (od 28. junija do konca oktobra); ko pa so bili konec oktobra pogaženi in je nastopilo premirje ter negotova usoda, je pisal spet bolj slovensko in dolgo časa ni uvedel nobene nove srbske besede.

Leta 1876. in 1877. je opaziti v Jurčičevem jeziku še neki važen zaobrat, ki nam daje ključ do razumevanja celotnega Jurčičevega jezika. Kmalu po Novem letu 1876. je moral dobiti Jurčič iz Levstikovih rok predelanega Tugomera, ki je šel, kakor piše dr. Slodnjak v Zbranem delu Frana Levstika (IV. zv. 459), meseca februarja v tisk. Levstik je Jurčičevega Tugomera predelal v staroslovenskem slogu in takoj prve tedne l. 1876. že srečamo v Jurčičevih člankih po SN iste oblike in besede, ki jih vidimo v Tugomeru (n. pr. tvrd, tvrdnjava 21. 2; 56. 1 itd.; bodré in sokolé narod 10. 1; kakor je jugoslovanski vstanek iz male krámole v Hercegovini vzrastel 63. 1; danj (tribut), ostrog, velmož 292, 3; ščediti 287. 1 itd.). Iz tega vidimo, da je Jurčiču vsakokratno navdušenje narekovalo jezik. Ob Levstikovi predelavi Tugomera se je navdušil za staroslovenščino tako, kakor se je v Sisku in pozneje v stikih s Srbi in Hrvati za srbohrvaščino. Isto vidimo l. 1877. Ko se začne proti koncu aprila rusko-turška vojska, se vname za ruščino in takoj vpleta ruske besede v svoja poročila; takoj beremo: osvoboditeljna vojska; novine so polne slovanskega vzhita; dozvoljenje akcijskih društev; turkoljubivi (vse 96. 1); vzhičen, miroljubiv, dozvoluje; prapor, prevesje, zadača itd.; divja uže naskok ali »pristup«, kakor ruski vojak pravi onej bojnej situvaciji 206. 1; to bo ravnorodno naporom 217. 1; to bode ravnosilno izgubi 223. 1; proslov velikej zgodovinskej igri 242. 1; Od Plevne nič izvestnega nij do denes 264. 1; ruski posel (= poslanik) 85, 1; 88. 1; namesto slov. poročila začne rabiti rusko besedo izvestje: če so naše stranke izvestja resnična 154. 1; ima po starej »Presse« to izvestje 154. 1; izvestje generala Gurka pravi, da Turki kristjane davijo 178. 1, itd. Nadaljnje ruske besede: Nove ruske sile bodo kmalu popravile rusko »neudačo« (tako Rusi v svojih novinah imenujejo neuspeh) pri Plevni 178. 2; potem besedo pogosto rabi: neudača 187. 1; 188. 1; 196. 2; 178. 2; 217. 1 itd.; zlodejstvo 1878, 20. 1; ni nobenega različja (= razloček) 1878, 16. 1; ruski krogi so Avstriji skloni (= na-

klonjeni) 1878, 53. 2, itd. Opustil je več shr. besed, ki jih je zadnja leta sprejel in začel rabiti ruske: kaki dve leti je rabil shr. izraz uvet (= pogoj), zdaj ga je opustil in začel pisati r. uslov (81, 1 in pogosto); pred par leti je nam. oblike slovanski začel rabiti hr. slavenski, zdaj je tudi to opustil in sprejel rusko obliko: slavjanski 106. 1; 110. 1; 130. 2; slavianstvo 106. 1; 110. 1 itd.; od tega časa je pisal rusko obliko čuvstvo (za prejšnje domače čustvo, čutje). Večkrat je prinesel cele ruske odstavke, posnete po ruskih časopisih. Ko je l. 1878. bojni hrup ponehal, je tudi Jurčič prenehal z ruskimi izrazi. Vnovič se je vnel zanje l. 1881. ob priliki umora ruskega carja (13. marca) v člankih, tičočih se ruskih razmer.

Kakor kažejo staroslovenski in ruski izrazi, je imel Jurčič neko romantično veselje nad kopičenjem slovanskih besed; tako mu tudi pri srbohrvaščini ni toliko šlo za srbohrvaščino kot tako, ampak le bolj za izraz slovanstva. To je izrečno izpovedal že l. 1876. v članku »Samo Nemci ne!«, v katerem odgovarja »N. Fr. Presse«, ki se je hudovala nad Rusi, ko so v poljske šole in urade uvedli ruski jezik. »Poljaki če ruski jezik prevzemó, niso raznarodeni (podč. Jurčič), pač pa bi bili, ko bi se ponemčili... tudi poruseni (ostanejo) Slovanje (podč. Jurčič). In mi zavedni Slovenci, n. pr. brez okolišev svojim nasprotnikom, ki tako naravnost izrekajo, da so sovražniki celote Slovanstva in nas posameznih delov tega Slovanstva, izpovedujemo, da prevzamemo brzo kakor le moremo ali pismeni jezik srbski, ali ruski, ali kateri bodi slovanski, samo nemškega ne (to debelo tiskal). Zoper nemčenje se hočemo boriti do smrti (SN 1876, 164. 1).

Nagnjenja, iz katerih se je razvila ta mnogoličnost v jeziku, je kazal Jurčič že v mladosti; toda o tem bom govoril ob kaki drugi priliki.

Ljubezen do slovanstva je zajemal iz slovanskih časopisov. Sam piše v polemiki zoper neki članek praške »Politike«: »...mi v Ljubljani čitamo češke (podč. Jurčič) liste v originalu vsak dan, ko se hočemo o čeških razmerah podučiti, hrvatske in ruske, ker se hočemo o hrvatskih in ruskih rečeh informirati« (SN 1878, 174. 1).

V začetku l. 1877. je »Narod« zopet poudarjal jezikovno zvezo s Hrvati, a je rahlo grajal njih politiko. Najživahneje se je pretresalo hrvatsko-slovensko vprašanje l. 1878. v zvezi z bosensko zasedbo. Zgodovino tega razpravljanja nam je podal Iv. Prijatelj: Vzajemniška epizoda (Veda II, 344 sl.).

Prišlo je l. 1879. in zrušila se je germanizatorična Auersperg-Lasserjeva vlada. Z njo pa je tudi odnehal oni grozni pritisk, ki so ga Slovenci čutili od l. 1871. (Dalje)

RAZGLEDNIK

KNJIŽEVNOST

France Kidrič: **Zgodovina slovenskega slovstva**. Od začetkov do marčne revolucije. Izdala Slovenska Matica v Ljubljani. MCMXXXII. 3. snopič.

Tretji snopič Kidričeve Zgodovine slovenskega slovstva je v zasnovi in izdelavi docela enak prvima. Tudi tukaj pisatelj hoče doseči natančen opis vseh dejanj, ki spadajo neposredno ali pa tudi posredno v okvir slovstvene zgodovine. Ta podroben opis gradi na strogi vzročnosti, ki po njegovem pozitivističnem nazoru druží posamezna literarna dejanja. S svojevrstno metodo, ki jo je bil samostojno priredil za smotrno raziskavanje naše slovstvene preteklosti, se mu je posrečilo, da je kakor z mrežo zajel polnoto slovenskega pismenstva v prvih dveh sto petdesetih letih. Kakor spreten oblegovavec si je zgradil okoli mesta slovenske besede trdne in visoke postojanke, s katerih je premotril sleherno podrobnost. Njegovemu očesu ni ostala skrita skoraj nobena stvar, ki bi bila količkaj važna v našem slovstvenem življenju. Prvi izmed naših slovstvenih zgodovinarjev je spoznal, da je naše slovstvo nekaj svojevrstnega, česar ni mogoče dojeti z nobeno tujo literarno zgodovinsko metodo, temveč samo z ono, ki bi vzrastla neposredno in samostojno iz našega gradiva. Zato je opustil tuje literarno zgodovinske razdelitve, kriterije in oznake ter je razdelil in ocenil snov na novo, po svoje.

Nova razdelitev in ocena slonita na dveh bistrih spoznanjih, s katerima je pisec pognal že mirujoča zgodovinska razdobja našega slovstva v zopetno valovanje, v obnovljeno življenje. Prvo spoznanje je, da je slovenskemu literarnemu zgodovinarju potrebno, da poišče najprej tisti »najmanj« v literarnem delu, ki ga je ljudstvo s tako zgodovinsko, socialno in kulturno preteklostjo, kakor so jo preživeli Slovenci, moglo doseči. Drugo spoznanje pa mu je reklo, naj takrat, kadar naše slovstvo na videz ni doseglo niti tiste najmanjše mere, pogleda na druga ljudstva, živeča v podobnih življenjskih razmerah, ter obrne svojo pozornost na tista neslovstvena dejanja, ki so skrito pripravljala dobo novega ali večjega slovstvenega razcveta.

Seveda se je do teh na videz preprostih spoznanj mogel priboriti samo profesor Kidrič, ki je v številnih analitskih razpravah preresetal vso drobno in krhko gradivo ter je sočasno preštudiral evropska narodna slovstva. Na tej podlagi je sezidal stavbo naše slovstvene zgodovine v taki stvarni popol-

nosti, ki človeka preseneča. Odkril je vrste slovstvenih delavcev, o katerih je dosedaj molčala naša zgodovina. Razsvetlil je njihova dela v razvojnem in vsebinskem oziru. Razčlenil in zopet ustvaril je podobe vodilnih mož. Pokazal je na slovstvena in kulturna središča. Razgrnil je pred nami sliko o regenerativnem dogajanju, ki se je s slovstvenimi deli iz središčne skupine širilo v obrobne pokrajine ter je pomagalo stapljati naše rodove v narod. S pozitivistično opisno metodo je storil vse, kar je sploh mogel storiti. In še več! Kajti včasih, zlasti kadar mu je dovoljevala snov, je pomešal v svojo deskriptivno razlago tudi idealistične prvine, dasi je večinoma ostal zvest pozitivistični in filološki metodi.

Toda omeniti moram nekaj misli, ki me navdajajo kljub temu, da občudujem Kidričevo delo. Res je, da je Kidričeva slovstvena zgodovina izčrpno opisala naše stare književnike in njihova dela, toda ni prodrla v globino tega, kar je zame slovenska literarna in kulturna zgodovina. Ne plaši me morebitni očitek, da zagovarjam neznanstvene, publicistične poglede, če si predstavljam kot slovensko literarno zgodovino ono delo, ki ne bo samo popolno v stvarnem gradivu, temveč bo to gradivo tudi razložilo, in sicer kot duhovno funkcijo socialnih preokretov na ozemlju slovenskega ljudstva ter kot slovstveni izraz nekega občestvenega življenja, ki je edino na svetu, in baš radi te edinosti zasluži ime slovensko slovstveno življenje. Profesor Kidrič pojmuje slovensko slovstvo kot svojevrsten odraz tujih vplivov na dušo slovenskega človeka in ne kot duhovno akcijo in reakcijo slovenskega človeka, kateremu so mogočni tuji kulturni vplivi samo v pomoč, ker so zmanjšali mehanično vztrajnost subjektov in objektov, da je lahko planila slovenska duša iz mirujočega stanja v ustvarjajoče gibanje. Z drugimi besedami: slovensko protestantsko, prosvetljijsko ali romantično slovstvo je nekaj docela drugega kakor n. pr. nemško ali italijansko ali angleško i. t. d. Vem, da more bravec to na videz banalno resnico spoznati tudi iz Kidričevega dela. Toda tukaj jo spozna samo po zunanem opisu, ne pa iz neke notranje analize duha, ki mora biti drugačen tudi v slovenskem molitveniku, kadar ni samo suženjski prevod, kakor pa recimo v nemškem.

Res je, da je bilo slovensko pismenstvo v tem razdobju popolnoma neoriginalno in tudi pisatelji sami niso bili nikaki samotvorci, vendar je že v tem, da so sploh pisali v slovenščini, mogočen dokaz za njihovo originalno in v resnici slovensko čuvstvovanje. Vse sklicevanje na tuje vplive in heteronomne namene ne pomaga nič, narod je hotel in mogel živeti tudi svoje slovstveno življenje. In kadarkoli se je zaradi socialnih in kulturnih preokretov zrušila plast ovir, vedno in vedno je zopet zapisal svojo besedo v knjigo.

Tretji snopič naše slovstvene zgodovine obravnava drugo in tretje »desetletje Zoisovega mentorstva« od 1789.—1809. l. Že iz naslova vidimo, da karakterizira Kidrič našo dobo z zunanjim kriterijem; kajti označuje jo z imenom neke osebe, ki je sama živela in delovala v tej dobi. Pravilneje bi to dobo krstili, ako bi jo imenovali druga faza slovenske meščanske literature, ki je hotela s svojimi deli pridobiti tudi kmeta. Zveza med Zoisom in Vodnikom, ki se je tako zožila po Linhartovi smrti, je morala imeti pač globoke socialne

korenine in nikakor ni mogla temeljiti samo na nekem obojestranskem slovstvenem diletantizmu. Zois, prosvetljeni kapitalist in fevdalec, je pač nagonsko čutil, ako bi tudi ničesar ne slišal o francoski revoluciji in ako bi tudi še bolj trdo prijemal svoje podložnike, kakor jih je, da se pripravlja usoden preobrat ter je kot svoboden duh takoj spoznal, na čigavo stran mora stopiti. In Vodnik je hodil zvesto za njim, dasi nikakor ni bil tako nesamostojen kot literat, kakor navadno poročajo.

Novost, ki jo prinaša tretji snopič, je razdelitev snovi v poglavja, kar zelo poživi razlago in olajša umevanje. Izčrpno je opisal Kidrič razvoj Zoisove miselnosti po Linhartovi smrti. Tudi Vodnika je presenetljivo jasno označil. Dobro so opisana tudi Zoisova književna prizadevanja, največ razmišljanj pa je posvečenih Vodniku. Obširno poroča Kidrič o Vodnikovem delu za Veliko in Malo pratiko, o Lublanskih novicah, ki jih nekoliko preostro ocenjuje, govori o vzrokih, ki so vodili Vodnika, da je zopet začel pesniti, analizira vsebinsko in slogovno pesmi, ki so nastale v tej dobi, ter izvrstno ocenjuje njegovo pesniško moč in nemoč. Poglavje o Vodnikovih pesmih je vrh tretjega snopiča in dokazuje, da ima pisec poleg popolne stvarne pripravljenosti tudi dobro estetsko sodbo.

Ravno tako popolno je, kar je napisal Kidrič o Vodnikovi prozi.

Ostali odstavki prvega poglavja obravnavajo še druge slovenske literarne krožke v tem razdobju, in poročajo tudi o literarnem delu v obrobnih pokrajinah.

Drugo poglavje začenja z opisom Napoleonovih nazorov glede na slovstvo in z jedrnato označbo romantičnega slovstva. Simetrično s prvim poglavjem je opisal avtor zopet središče književnega dela v tem razdobju — Zois in Vodnika, ter je okoli njiju razvrstil vse druge. Obširno je razpreedel svoja opazovanja o vsakem tudi najmanjšem človeku ali pojavu, ki bi mogel vplivati vzpodbudno ali ovirajoče na razvoj našega slovstva.

Sploh je treba reči, da je avtorjeva izčrpnost v tem zvezku dosegla mejo možnosti. Dvomim, da je sploh kaj prezrl.

Tretji zvezek Kidričeve Zgodovine slovenskega slovstva je prelep dokaz o avtorjevi velikanski pridnosti, znanstveni višini in goreči ljubezni do naše slovstvene zgodovine. Čeprav sem izrazil nekaj pomislekov glede na njegovo metodo, moram vendar priznati, da so le-ti zelo nični spričo avtorjevega **n a m e n a i n u s p e h a**. Vse, kar bo še prinesel razvoj naše slovstvene zgodovine, bo moralo stati na neporušljivih temeljih, katere je zgradil profesor Kidrič s svojim neumornim delom in bistrim duhom. A. Slodnjak

Božidar **J a k a c**, **Odmevi Rdeče zemlje**. Po pismih iz Amerike priredil Miran **J a r c**. 2 knjigi. Izdala v zbirki »Kosmos« Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1932.

Sredi aprila 1929 je slikar B. Jakac zapustil domovino in odšel v Severno Ameriko, da spozna njeno bajno civilizacijo in svojim umetniškim težnjam najde novih pobud. Ostal je tam skoro dve leti in se na spomlad 1931 vrnil domov. V družbi z Miranom Jarcem je po svojih pismih in zapiskih sestavil to knjigo, ki v dnevniški obliki sledi njegovemu potu in opisuje vtise, ki jih

je nanizal neprisiljeno na to slučajno nit. Potoval je čez Atlantski ocean na parniku Saturniji in 1. maja 1929 stopil na tla Novega sveta skozi glavna vhodna vrata, New York. Kratko ga je zadržal strah izseljencev, Ellis Island, ki tolikim, ki nimajo v redu svojih dokazil, zapre pot v obljubljeni deželo. Najprej se je seznanil z New Yorkom in tu dobil nekaj osnovnih vtisov in pojmov o kulturi in življenju Severne Amerike. Potem je potoval v Cleveland, kjer je ob St. Clair Ave. središče življenja ameriških Slovencev; odtod v Chicago in Pittsburgh. Po daljšem bivanju v teh treh mestih, kjer se je поблиže seznanil s slovenskim življenjem v Ameriki in se približal bistvu amerikanizma, je potoval po severni pacifiški železnici na romantični Divji zapad, se tam seznanil z naravnimi lepotami in čudeži Yellowstone National Parka in v Seattlu dosegel Tihi ocean. Ob njem je preživel jesen in prvo polovico zime 1929/30, obiskal slovenske farmerske naselbine Krain, Tacoma, Portland, Oregon City in po južni pacifiški železnici dopotoval v San Francisco. Odtod je šel slikat slavne slikovite pokrajine Montereyja in potoval dalje v Los Angeles. Tu ga je v prvi vrsti zanimal filmski raj v Hollywoodu. Največji del druge knjige je posvečen vtisom iz tega proslulega kraja. Napravi je izlete v Sierro Nevado in njene puščave, k petrolejskim vrelcem v Signal Hillu in k naravnim lepotam Fontane in Palm Springsa ter drugih privlačnih točk Kalifornije. Božič in novo leto je preživel pri Slovencih. Amerika je med tem doživela usodni bančni polom na Wallstreetu, ki ga je mučno občutil tudi on. Konec januarja 1930 se je odpeljal po Santa Fé pacifiški železnici v Arizono, kjer je doživel v svetovnoznanem Grand Canyonu največji pokrajinski vtis svojega pota in je prvič stopil v stik z Indijanci. Preko New Mexike je potoval potem skozi Colorado in Kansas nazaj v Chicago in Cleveland. Približno eno leto je nato ostal na severovzhodu Združenih držav, se poglobljal v sfingo Novega sveta, potoval, opazoval in slikal. V Clevelandu je med Slovenci priredil tudi razstavo svojih slik. V Washingtonu je portretiral celo vrsto uglednih osebnosti ameriškega javnega življenja. Nato je bil drugič v New Yorku, pa zopet v Clevelandu in v Pittsburghu, kjer je med Slovenci preživel drugi božič in novo leto. Nazadnje je obiskal Detroit s Fordovimi tovarnami in dvakrat Niagaro, ki ga je po Grand Canyonu najbolj očarala. Tu se je drugič srečal z Indijanci in ko se je že dodobra vživel v ritem Amerike, se je l. 1931. na spomlad čez New York z isto Saturnijo, s katero je prišel, vrnil v domovino.

Svojo knjigo je nazval *Odmevi Rdeče zemlje deloma radi rdečega rodu Indijancev*, pred katerim je doživel tragično veličino usode narodov v zgodovini, deloma po mnogih stavbah iz rdečkaste neometane opeke, ki so mu značilno bodle v oči v ameriških naselbinah, deloma pa po največjem naravnem vtisu v Grand Canyonu, ki ga je opisal v enem najlepših poglavij svoje knjige v *Rdečem molku*. Skoro neverjetna rdeča fantastika je namreč znak arizonskih krajin in krajin ob Grand Canyonu.

Nazornost vsebine podpirajo obilne po knjigi razvrščene slike, posnetki Jakčevih po potu izvršenih skic, ki so že same po sebi pozornosti vreden dokaz njegovega neumornega zbiranja potnih vtisov, velike risarske spret-

nosti in budne pozornosti. Pogosto ga vidi čitatelj, kako hlasta po vsakem slikarsko zanimivem prizoru.

Jakčeva knjiga ni nikaka sistematična knjiga, še manj študija o Ameriki, ampak predvsem in povsod osebna knjiga. Na slučajno nit svoje poti niza Jakac tiste vtise, ki so ga kakorkoli globlje zajeli in kakor iz mozaika razbira čitatelj iz njih sestavine te knjige, štiri probleme, če hočete, ki Jakca globlje zanimajo: 1. Doživetje zunanje Amerike v njeni civilizaciji t. zv. amerikanizmu, ljudeh in krajini, 2. doživetje duše Amerike, ki se mu odkrije šele z doživetjem ritma amerikanizma, 3. doživetje drame slovenskega izseljenca in 4. slikanje razvoja lastne notranjosti ob stiku in v borbi z Ameriko. Ta zadnja sestavina knjige, ki jo je Jakac z uvodom in koncem postavil v vidno ospredje, se kaže nekam programatično, včasih deklamatorično in zato kljub toplini besede ne prepriča popolnoma, oziroma nas prepričuje o nasprotnem kot je mogoče Jakac nameraval? Vtis imamo, da svoje osebne drame Jakac s potovanjem v Severno Ameriko ni rešil. V svojem doživljanju Jakac ne zataji slikarja, najboljši je v opisih naravnih vtisov, v opisih življenja svojih rojakov in v doživljanju posameznih osebnosti, ki so se mu približale na potu. V razdelitvi tvarine je živahen, v podajanju večinoma neposredno preprost in skozi obe knjigi zanimivo napet.

V slovenski potopisni literaturi moramo uvrstiti to knjigo med najzanimivejše, med vseskozi osebne in resnično naše. V slogu se čuti Jarčev vpliv, sicer pa je težko ločiti meje njunega sodelovanja; ne moremo si misliti, da bi se njegov vpliv mogel raztezati dalje kakor do stilističnih izpopolnil po Jakcu danih podlag.

Oprema knjige je neoporečna.

Frst.

Louis Adamič: **Smeh v džungli**. Poslovenil Stanko Leben. Tiskovna zadruga v Ljubljani 1933. 416 strani.

Številnim pisateljem, ki so se v Ameriki asimilirali, se je uspešno pridružil tudi Slovenec Adamič, kar potrjujejo tudi knjigi priložene izjave ameriških kritikov. In priznati je treba, da je ta avtobiografija zanimiva od začetka do konca tako po vsebini kakor po lahkotnem neprisiljenem pripovedovanju, s katerim pisatelj obvladuje težo realnosti. Amerikancu bo privlačna, ker mu osvetljuje njegove življenjske cilje, nam pa odkriva čisto drugačen svet, s katerim se mora boriti priseljenc, ko se potopi v brezmejni kaos nove celine. U. Sinclair je opisal v svoji Džungli tragedijo priseljencev, Adamič se s Smehom v džungli hoče duhovno ohraniti. Smeh je osvobajajoči pogled v življenje in humor je znamenje duševne prostosti, obvladanja sveta. Adamič pa sam priznava, da tak smeh v Ameriki ni več mogoč, in tako mora biti njegov smeh le znamenje nemoči in beg pred življenjem, da sebe ohraniš, podobno kakor njegov kapitan Blakelock igra blaznost, da bi ostal duševno zdrav. Kajti človeško življenje so v Ameriki presegle strahotne ekonomske sile, ki so nedostopne za preosnovo in se odtegujejo človeškemu nadzoru (410). Ameriški bog uspeha ukazuje ritem varljivega upanja, v katerem ljudje pozabljajo človeške vrednote in skrivnost sreče. Tako v deželi demokracije poginja individualnost, ker se vse

neznatno združuje, da uniči ljudi kvalitete, človeka razuma in poštenosti (208), v deželi svobode svoboda izgublja svojo vrednost. Prvotni rod in nositelj nekdanjega ameriškega optimizma je po Adamičevem mnenju čustveno in duhovno brez moči, dostopen fantastičnim zablodam vsega sveta; upanje, da se človek otme iz tega mehanizma kot duhovno bitje, vidi le v priseljencih. V okviru svojega življenjepisa je pokazal na doživljenih zgodbah, kako džungla ljudi uničuje, v Podgorniku pa je orisal človeka, ki se upre puritanskemu bogu dela in gre v puščavo. Od takih upa na prenovitev človeštva. Sebe šteje v vrsto ljudi, ki jih privlačuje moč Amerike in njeno razburljivo življenje, da doživljajo in spoznavajo, a smeh, modrost Amerikanca, ga drži na pravi poti, morda še bolj spomin stare domovine, kjer urejenost nudi človeku oporo za treznejše oblike življenja in borba za kruh ni brez človeškega dostojanstva (401). Pustolovski značaj njegovega temperamenta ga je gnal v Ameriko, kjer je staro doživljanje v njem zamrlo, prevladano od drugačnih pomembnosti nove celine. Te so ga naredile za pisatelja, ki v angleškem jeziku rešuje vprašanja po kapitalizmu ogroženega človeštva. Pričujoča knjiga, ki ji je tudi prevajavec skušal ohraniti prvotno svežost originala, dokazuje vso moč pisateljske besede v odkrivanju pojavov, a socialna tendenca jo potiska, da ostaja pri tipični površini in je včasih prav blizu nevarnosti, da prevlada neobdelana snov in abstraktna ideja sočutja ali obtožbe. (O angleški izdaji je že napisal referat L. Klakočar v DS 1952, str. 329.)

Dr. J. Šilc

G. K. Chesterton: **Grehi princa Saradina**. Prevedel dr. Fr. Kimovec. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1952. 317 strani.

Detektivske zgodbe so veljale v dobi impresionizma za manjvredno berilo. Pisatelj je rajši gledal počasni potek običajnega življenja v njegovi barvitosti kakor napetost izrednih kriminalnih slučajev. Pasivno dojemanje pa se je v deželi pragmatizma kmalu umeknilo aktivnemu obvladanju življenja, kakor ga je drugod oznanjal ekspresionizem. Mesto oseb, ki so brezobrambna igrača vetra in usode, je tudi umetnost začela ustvarjati ljudi volje z etičnimi cilji. Konvertit Chesterton je postavil v očetu Brownu spomenik nadčasni modrosti Tomaža Akvinca, v kateri je združeno znanje o božjih in človeških rečeh, o naravi in duhu. Iz nje je ohranil čut za preprosto pojmovanje človeka, ki ga je racionalistična izobrazba napredka že izgubila. Chesterton je spoznal plodne kali detektivskih zgodb za svojo idejo, da vsa razumska rafiniranost zločinca podleže preprosti neskvajeni modrosti duhovnika Browna, racionalna, v sebi zaključena krogla podleže iracionalnemu križu, ki združuje v sebi in pozna fizični in etični svet, končno in večno, naravo in čudež. Groteskni domislek, da nastopa duhovnik kot prostovoljni detektiv, je popolnoma opravičen, saj je njegov poklic, da pozna človeka, če hoče biti lovec duš. Za njim je višja misel duhovnega vodstva spačenega človeštva, ki ne čuti resničnih paradoksov svoje eksistence. Nasproti malemu opravičenemu čudaštvu postavlja pisatelj v jarkih lučih kričeča nesoglasja in nasprotja življenja.

Te zgodbe niso le obnova, ampak še bolj kritika življenja, umetnost, ki pojasnjuje najvišje človeške zmožnosti in dolžnosti, razlaga zablode duha in pregrehe. Pisatelj stopa iz objektivnega ozadja v ospredje, razlaga in vrednoti. Umetnost naj predstavlja in poučuje, pravi na str. 170. Impresionizem je črpal vse razodetje, ki ga naj prinese umetnost, iz vdanosti naravi, iz pasivnega doživljanja, ki je podobno indijskemu panteizmu, Chestertonu veje iz gozdne pokrajine le stara paganska bridkost (157). Nova umetnost je prenesla poudarek od narave v aktivno voljo, od pasivnega doživljanja v aktivno, v pristno človeško, po čemer sega v duhovni svet. Voljo nove vsebine spremlja tudi volja zavestnega, smiselnega oblikovanja. Prej je bila oblika umetnosti le oblika življenja, kot je dostopno čuvstvu, sedaj je oblika zavesten napor pisateljevega duha in obvladanje snovi. Novo življenjsko čuvstvo želi močnejšo energijo. Zato si je izbral visoko napetost kriminalnih slučajev, kjer najmočnejši vzgoni gibljejo življenje človeka in malo opazne pregrehe dozore v zrele sadove propalosti. Napeto pričakovanje novel se razreši v osuplo strmenje na koncu: vse, kar se je zgodilo, ni tako, kot si misli naš tostransko pokvečeni razum in preskočna logika vsakdanjosti, ampak nekaj drugega, do česar seže le preprosto pojmovanje očeta Browna. Šele ob ponovnem branju opaziš vse skrite migljaje in kazalce v končno razrešitev. Obliko je treba opazovati v vseh podrobnostih, potem šele začutiš svojevrstno ugodje dobro premišljene zgradbe.

Presenetljivost detektivske zgodbe vlada tudi v elementih sloga in načinu gledanja. Metafore in podobe niso zrastle iz narave stvari, se ne vle-gajo mirno v okolico, bolj so podobne klovnu, ki sredi nevažnega pogovora napravi saltomortale. Vsa tako resna vsakdanjost je Chestertonu polna norčavosti, ker se ljudje ne zavedajo, kako sebe varajo (144). Pod varljivo površino je vse bolj enostavna resnica, pa smo zanjo že izgubili pravi pogled. Tako sega ta slog na eni strani v razumsko virtuoznost stavkov, polnih izzi-valne sile, ki z duhovito kretnjo družijo režeča nasprotja, na drugi v eno-stavno govorico mirne stvarnosti. Kljub vsemu se zdi, da priznani in duho-viti pisatelj bolj vzbuja začudenje kot občudovanje. Dr. J. Šilec

Iz sodobnega srbsko-hrvatskega književnega življenja (Misli, portreti in ocene)

4. Kratek pregled literarnih revij.

Preden bom skušal oceniti posamezne knjige in ob njih prikazati nekaj drobnih portretov sodobnih umetnikov, se mi zdi potrebno — radi informativnosti, ki je namen pričujočemu članku — ozreti se na literarne revije kot na organe, kjer se ustvarja sodobna književnost, ocenjuje in daje smer in vzdržava stik z bravci. Katere revije izhajajo na omenjenem področju in kakšne so, katere so vodilne in kaj vodijo, ter kakšno je razmerje provincije do literarnih središč, to so vprašanja, ki utegnejo tudi pri nas koga zanimati. Res je, da predvsem pri Srbih večina literarnih del izide

izven revijalnih objav, pa je vendarle revijalna ocena tista, ki regulira celotno književno življenje, mu daje znak sterilnosti ali borbenosti, ga drži v mejah organske umetnostne rasti ali pa ga tira v modno avanturo.

Hrvatski književni centrum Zagreb ima razmeroma mnogo literarnih revij, izmed katerih je mogoče najbolj reprezentativna — ne pravim: vodilna — »Hrvatska Revija«, ki jo izdaja Matica Hrvatska pod uredništvom Jurišićevim. Prav za prav ne zastopa nikake ostro določene smeri, gleda samo na kvaliteto, pa naj pride od katerekoli strani. Sicer se pa bolj kot z leposlovjem zalaga z eseji, članki in umetnostnimi in literarnimi kritikami. Za njo stoji elita sedanje, hrvatsko orientirane kulturne sredine. Društvo hrvatskih književnikov je do pred kratkim izdajalo »Savremenik«, ki je prešel v Begovićevo last in ga ureja Bonifačić, pa je prenehal potem, ko je večkrat menjal svojo obliko in značaj. Bil pa je na svojem kraju filiala romanskega kulturnega in literarnega vpliva v formatu in značaju »Weltliteratur«, sicer pa izraz naturalističnega meščanstva, koketirajoč z nadrealizmom in socialno levico. »Kolo hrvatskih književnika« izdaja »Hrvatsko Prosvjeto«, ki ji daje smer in ugled katoliški kritik Maraković, ki pa je kljub vsem naporom ne more spraviti na tako višino, kot bi mi želeli videti ta hrvatski pendant našemu Domu in svetu. Izrazito kat. literatura je v hrvatski javnosti še vedno inferiorna, kar je vsekakor znak lit. nekvalitete katoliško opredeljenih pisateljev, čeprav jim stoje tako blizu taki priznani pisatelji kot sta Nazor in Domjanić. V književnem pogledu pa je vsekakor prvovrstna, kar se ima zahvaliti uredniku Marakoviću, ki je mogoče najboljši in najresnejši hrvatski kritik (lani je prejel tudi nagrado zagrebške Jug. Akademije za zbirko svojih literarnih esejev). V tej zvezi moramo imenovati tudi novo revijo dona Šegvića »Hrvatska Smotra«, ki je začela letos izhajati v skromni revijalni obliki in hoče bolj publicistično podčrtavati predvsem desničarsko hrvatstvo ter je takoj ob početku zadela ob Krležo.

Te revije so — če jih že hočete imenovati z modno terminologijo — izraz meščanskega svetovnega nazora, v literaturi pa organske umetnostne evolucije iz hrvatske tradicije, dočim so danes najbolj številne in glasne one revije in revijice, ki so izraz modnih gesel socialne revolucije in trobentajo ponajveč iz tujih ust dogmo o proletarski umetnosti, ki je največkrat sentimentalno psevdoproletarska, romantična v svojem nasilnem naturalizmu, mlada v svoji umišljeni pozi. To so neaklimatizirane filialke ameriške in novoruske centrale v srednjeevropski redakciji, ki imajo to dobro, da so staro samovšečno pocingljanje vrgli iz mrtvila in so res izraz nekega sodobnega svetovnega pokreta, in sicer najbolj modnega med njimi. To pa je tudi vzrok njihove slabosti, ker so namreč često le naučena tuja fraza. Razen tega žive v zmotnem prepričanju, da je že sama naturalistična banalnost in socialen protest zadosten, da, celo edini pogoj za umetnostno vrednost sodobnega leposlovja. Zopet enkrat se v njih pravovernost pisateljev sodi samo po vsebini, ki je tudi edina umetnostna vrednota, in se zato njih kritični principi prav v ničemer ne ločijo n. pr. od kritičnega načela Mahniča, ki bi mu sicer prav ti ljudje, dasi se po metodi nič ne ločijo od njega, gotovo vzdeli epiteton »literarnega banavza«. Njim pa je prav

tako dogmatično usmerjeni Sinclair nedvomno vzor sodobnega proletarskega kritika, sicer bi ga gotovo ne izdali (Zlatni lanac) in ne prevzeli kot program. Tako je v teh revijah toliko napadanemu idealističnemu dogmatizmu protipostavljen socialistični dogmatizem, ki mu je umetnost tudi samo agitatorsko sredstvo.

A dejstvo je, da je ta materialistični duhovni tok v zagrebškem literarnem življenju vodilen, najjačji in tudi najbolj aktiven, pa tudi najbolj mlad in — nedozorel, čeprav se k njemu nagibajo najmočnejši umetniški temperamenti sodobne hrvatske književnosti. Ker so ti umetniki v osnovi proti umetnosti sploh, in se bore le za življenjski uspeh, njihove revije in glasila nimajo oblike artistskih albumov, ampak kolporterski značaj brošur po »grošu«. »Književnik«, ki ga ureja Durman, je sicer socialistično orientiran, pa je obdržal še povsem revijalno obliko in je tudi sicer na prehodu med obema skupinama, med socialistično in proletarsko, med katerima je mogoče večja razlika kot se komu zdi. Na samem levem krilu se bori Galogaža z »Literaturo«, najrajši z evropskimi proletarskimi literarnimi in slikarskimi avtoritetami, ki jih z velikim uspehom popularizira med novo generacijo. Froll se je nagnil še bolj na levo in zavpil »Signale« za novo proletarsko orientacijo kmeta in pomeni njegov list z ozirom na sotrudnike in vrednost prispevkov — borbo najmlajših, ki so morda šele pravkar stopili v življenje z gimnazijskih klopi. Ta revolucionarna lit. je v zelo ozki notranji zvezi z deklamatoričnimi plakati in sploh z likovno umetnostjo, in tako se je zgodilo, da najnovejši glasili tega proletarskega stila izdajata dva slikarja, in sicer Tiljak »Kulturo« in Hegedušić v družbi z Drainovićem »Savremeno stvarnost«, ki jo podpirajo Krleža, Cesarec, Simić in drugi renomirani pisatelji, sicer pa je v stilu in borbi, kot ga je v Zagrebu uvel Galogaža ob beograjskih zgledih. Med temi najnovejšimi »borbenimi tolkači« bi lahko imenovali tudi osebno glasilo Save Štedimlije »Krug«, kjer se ta naivno samozavestni, za vsako silo polemik vredno uvršča med tisto psevdoproletarske pisatelje, proti katerim se sicer z vso papirnato brezobzirnostjo bori. Ob teh skrajnih levičarjih bi tudi lahko imenoval K. Mesarićev »Vidik« in »Socijalno misao« Kusa in Adžije, ki sta sicer socialdemokratski glasili in se celo večkrat najdejo s prejšnjimi v medsebojni borbi.

Ob teh revijah, ki dajejo pravo barvo Zagrebu, izhaja tam še več revij, ki bi jih bilo treba imenovati, tako Ćurćinovo »Novo Evropo« kot elitno publicistično glasilo hrvatskih jugoslovensko grupiranih intelektualcev itd. ter več družinskih listov kot »Obitelj« in »Mladost« v izdanju Društva svetega Jeronima itd. itd. z umetniško neambicioznim čtivom. Na vsak način pa moram imenovati bibliografski mesečnik »Književni život« kot pomagalo za sodobno orientacijo v književni in revijalni produkciji, kakor tudi Binozino izdajateljsko reklamo »15 dana«.

Hrvatske revije izhajajo skoraj vse v Zagrebu in le malo jih izhaja v provinciji. Tako Dubrovnik in Split nimata nobene pomembnejše revije (Omiška »Jadranska Vila«) kot jo ima šibenik (Dulibićeva »Socijalna revija«, ki pogosto prinaša prevode iz naše literature — »Dumo«, »Hlapca Jerneja« itd.), Makarska (frančiškanska Nova revija, ki poleg dobrih esejev

prinaša tudi leposlovje) ali Banjaluka (Književna Krajina, ki je bila nekako uradno literarno glasilo banovine). Tudi Subotica ima svoj »Književni sever«, ki pa postaja vsebolj folklorističnega in znanstvenega značaja. Sarajevo pa ima poleg lepo urejevanega »Pregleda«, ki ga zalaga agilno Društvo sarajevskih književnika, še nekaj muslimanskih revij, če se ne motim »Naš Behar« (Nametak) in »Mlada Bosna«, če ni prenehala. Vse te revije imajo poleg lokalne vrednosti tudi splošni značaj, kajti vanje pišejo najrazličnejši literati tudi iz drugih okolišev, in kdor hoče zasledovati srbskohrvatski literarni razvoj, jih ne sme omalovaževati in podcenjevati. (Dalje)

Tine Debeljak

ZAPISKI

Papini o Dantejevi sodobnosti

Najnovejša knjiga Giovannija Papinija se imenuje »Dante vivo« (Firenze 1933 — Libreria Editrice Fiorentina). V nji tolmači pisatelj, ki nam je že prej raztolmačil življenje Kristovo in Avguštinovo, pojav tistega, ki po pravici nosi naslov »l'altissimo poeta«. — Svojo knjigo je razdelil na pet delov: prolegomena — življenje — duša — delo — usoda; skušal je torej zajeti pojav Danteja kar moči vsestransko, tolmačil ga je pa, kakor pravi sam v predgovoru, kot katolik, kot umetnik in kot florentinec (ta tri svojstva mora — po Papinijevem mnenju — imeti, kdor hoče Danteja dodobra umeti). Ne bomo razpravljali o nedvomnih odlikah novega Papinijevega dela, tudi ne bomo naštevali njegovih — sicer itak že iz drugih knjig znanih in slavnih — nedostatkov. Zanima nas tu v glavnem, kar pravi duhoviti pisatelj o sodobnosti svojega junaka:

»... Seveda ni vse živo in sodobno v njem, kakor, na priliko, ni vse živo in sodobno v Tolstem, ki je vendar umrl za naših dni. Pa so vendar le nekatere bistvene prvine dantejevskega duha v toliki meri sodobne, da jih imamo še danes za na bodočnost se nanašajoča pričakovanja in smotre.

»... Ozrimo se na sodobne katolike in splošno na kristjane, ki čezdalje bolj čutijo potrebo, da se religiozno življenje ne poniža v preprosto mehniko pobožnosti. Pri vseh njih naletimo, v polnem dvajsetem stoletju, na iste težnje in upanja, kakor pri Danteju. Omenim samo dve. — Najprej njegov gnev zaradi prevelike veljave politične plati v življenju Cerkve in zaradi križanja med gospodarsko delavnostjo in duhovniškim poslanstvom. Sodobni katoliki se upirajo, prav tako kakor Dante, politikujočemu duhovnu in duhovnu trgovcu. Preverjeni so, da je Cerkev v bistvu duhovna družba z nadnaravnimi smotri in da se mora zategadelj izogibati, v kolikor to dopuščajo socialne vezi in zgodovinski pripetljaji, slehernemu direktnemu ali indirektnemu vmešavanju v politične vlade...

»Še na drug način je naš Dante, v kolikor je katolik, posebno sodoben. Kakor bomo še videli, je pričakoval prihoda Tretje Osebe, ki naj bi zapodila nazaj v pekel vsako obliko pohlepnosti in zlega poželenja. Bil je, nazadnje, čeprav pod »tenčico čudnih verzov«, previden in samosvoj učenec

Gioacchina da Fiore-a in spiritualistov. In to pričakovanje Parakletovo je tudi v novejših časih bolj živo nego si mislimo med katoliškimi pisatelji; dovolj bodi spomniti na Léona Bloyja. Tudi danes je kateri, ki pričakuje tretjega Razodetja, prihoda od Krista samega v evangeliju sv. Janeza obljubljenega Tolažnika, epifanije sv. Duha. To pričakovanje se ne naslanja na fantastične račune kakor ono privrženecv Gioacchina, niti ne daje med katoliki povoda za heretične krožke. Je nedoločeno pričakovanje, bolj upanje kakor gotovost, in kdor ga vase sprejme, nima nikake volje do ločitve od Cerkve ali do odklanjanja čeprav najneznatnejšega dela njenega dogmatičnega nauka. Duševno stanje teh katolikov je torej zelo podobno Dantejevemu, ki nikdar, niti v svojih mesijanskih prerokovanjih, ni imel namena, ločiti se od katoliškega nauka. Ni tukaj mesto, da bi raziskovali, v koliko je upanje v prihodnjo in jasno pojavo sv. Duha istovetno z naukom Cerkve: tu govorimo le o »sodobnosti«, ne o »pravovernosti« Dantejevi. In če bi bila v njem tudi kakšna senčica krivoverstva, bi ostalo dejstvo, da takšne senčice niso povsem izginile s sodobnega sveta in da ga smemo po njih, naj bo zdaj v dobrem ali v slabem pomenu, še danes imeti za živega.

»Takšna sodobnost se razodeva, četudi je na videz takšna trditev tvegana, tudi v njegovem osnovnem zamisleku politike. Kakor vsakdo vé, si je zamišljaj obnovitev Carstva. V večini so tisti, ki mislijo, da pomeni tole neko književno hrepenenje po veličini Rima in pa še željo po tako močni in razsežni avtoriteti, ki bi dušila časna poželenja papeštva in obnovila v Evropi, zlasti pa v Italiji, red, edinstvo in pravičnost. Dasi je tale Dantejeva zamisel utemeljena v staroveških spominih in političnih prilikah tistega časa, raztrganega od bojevanj in žalostnih razdorov, jo splošno motrijo kot utopijo in danes le še kot preprosto zgodovinsko relikvijo srednjeveške misli. Toliko je res, da so hoteli v dobi risorgimenta videti v Danteju — čigar idealov niso dobro razumeli — zlasti preroka narodnega edinstva, ne pa borivca in tolmača ideje Carstva. Oblikovanje narodnih držav, ki se je začelo v srednjem veku in se je zavleklo tako rekoč do današnjih dni, je ustvarilo duševno stanje, ki je nasprotno zamisli univerzalne avtoritete, kakršna je lebdela pred Alighierijem. Kot zagovornik Carstva je bil, sodijo, tudi za svoj vek — ki se je razvijal v občinske avtonomije in v razdelitev gosposke — utopist in je častitljiva okamenina našega časa. — V resnici pa opozarjajo bridke izkušnje teh poslednjih let, da je bilo ustvarjanje narodnih držav nujno potrebna, nikakor pa ne končno veljavna stopinja v ureditvi sveta. Razpad srednjeveškega krščanstva in razcvet nacionalizmov in separatizmov je privêdel ljudstva do pokoljev in bede. Njivica, zaradi katere smo tako divji, je zdaj v naših očeh tako majhna, in ljudstva, ki na nji prebivajo, so v toliki meri navezana in povezana z vsemi oblikami sodobnega gospodarskega in duhovnega življenja, da se vračajo že mnogi — ne da bi se tega jasno zavedali — z mislijo k srednjeveški utopiji, k utopiji Dantejevi. Zopet iščemo, po drugih potih, edinstvi. Odkrijemo, da so namenjene Evropi, prav za prav vsemu človeškemu rodu, zmeraj strašnejše nesreče, če ne zmore obnovitve velike politične enote, ki ne bo ravno rimsko carstvo, pač pa na

vsak način mnogoteren organizem, ki ga bo ravnal en edin zakonik, ena vrhovna oblast. Dežele, v katerih je nacionalizem najmočnejši, se same zavedajo, da so sedanje politične enote premajhne nasproti novim pogojem univerzalnega življenja in spet se oglašajo težnje po Carstvu, ne morda iz hrepeneče domišljije, marveč iz neposrednih idealnih in gospodarskih zahtev...

»Poslednji dokaz Dantejeve sodobnosti je v njegovem pesništvu, to se pravi, v samem načinu njegove pesniške umetnosti. Dolžijo Danteja, da je pretirano ljubil uporabo simbolov in temnih namigovanj. Toda ni li moderna poezija, od Mallarméja in Rimbauda dalje, ugledala v naravnem vsemirju spet goščavo skoraj nadnaravnih simbolov? Pravijo, da ustvarja Dante časih čudne in nove besedne tvorbe in da ne zamuja niti besednih iger ter namernih aliteracij. Mar ne dela enako, zlasti v svojem poslednjem delu, *Work in progress*, oni, ki ga največji rafiniranci proglašajo za naj-sodobnejšega med pisatelji, James Joyce? — Pravijo nadalje, da greši Dante s stališča novejših estetik v tem, da hoče v pesništvu izraziti, kar se pesništvu po svoji lastni naravi ne poda, to se pravi, bogoslovne resnice in abstraktne misli. Toda ali ni največji sodobni katoliški pesnik, Paul Claudel, izrazil v verzih in kiticah nekatere najbolj skrivnostnih dogem Cerkve? In pesnik, ki je poslednja strast naših književnikov, Paul Valéry, mar se ta ni odločno postavil za pravico poezije, da sme prenašati in predstavljati najbolj zamotana razumska razmišljanja? — Torej tudi kot umetnik Dante ni »prekošen«, marveč tak, da se more postaviti zraven in nad najnovejše obnovitelje pesniške tehnike. V časih preprostega realizma in šolskih retorik se je mogla zdeti Dantejeva umetnost gotska, arhaična in izumetničena: naš čas se vrača k njemu in mu pritrjuje.

»Zdi se mi, da moremo zaključiti, da je danes Dante osebnejše in globlje živ v naši zavesti, nego je kdajkoli bil po svoji dobi: sodobnejši od premnogih sodobnikov, bolj živ kot premnogi mrtvi, ki mislijo, da živijo.«

Silvester Škerl

XI. kongres PENklubov

V Dubrovniku se je vršil 25., 26. in 27. maja t. l. XI. mednarodni kongres PENklubov. Sedaj ko je končan, brez pretiravanja lahko ugotovimo, da je bil to najvažnejši dogodek v zgodovini PENklubskega gibanja od ustanovitve sem. Jasno vidimo danes, da je prvih deset let obstoja te družbe izdelalo njen ideal, njena načela, ki naj jo vodijo. Prvotni londonski družabni klub s človekoljubnimi, pred vsem miroljubnimi cilji se je med tem razrastle v ves svet spajajočo družino, ki šteje okrog 50 centrov, kar odgovarja približno tolikemu številu literatur. Ta veliki razmah je bil tudi zunanje viden na XI. kongresu, ki je bil po številu udeležencev dosedaj eden največjih in je okrog 350 udeležencev zastopalo 50 centrov. Za kongres je izdelal jugoslovanski pripravljalni komite sporazumno s centralnim izvršilnim komitejem podroben program, ki je stavil na dnevni red v smislu dosedanje

prakse aktualna vprašanja PENklubske ideologije, tako kratek jedrnat posnetek načelne vsebine, ki je bil namenjen jugoslovanski delegatki gospe Izidori Sekulić, Individualizem in kolektivizem v literaturi, o katerem naj bi razpravljali Jules Romains, Svobodni književnik in časnikarstvo, o čemer naj bi govoril eden izmed nemških delegatov in referat o moralni razorožitvi, ki naj bi ga prečital Poljak J. Kaden-Bandrowski. Izza tega programa, ki je bil zamišljen v duhu začetkom leta umrlega prvega predsednika in ideologa svetovnega PENkluba J. Galsworthyja, je že mesece sem vstajala grozeča senca sile časov, o kateri pa nihče ni mislil, da bo temeljito preobrnila vse, kar bo kot osnovo kongresa uredil duh članov pripravljalnega komiteja.

Sicer je bilo že lansko leto na kongresu v Budapešti jasno, da čas zahteva resno revizijo preveč akademskih temeljev PENkluba. Že tam so konkretna, kruta vprašanja sodobnosti kar vdiralala mimo njih od vseh strani na kongres. Lepo je namreč načelo miroljubnosti, toda kdo se danes v dejanju zmeni za še tako idealna gesla, ako tisti, ki jih proglašajo, nima moči, da jih s silo uveljavi. Idealno je načelo, da je PENklub izven in nad vsako vsakdanjo strankarsko ali državno politiko, če je pa tako državna kakor strankarska politika nasilna in dan za dnem brezobzirnejše gazi osnovni PENklubski princip duhovne svobode. In nazadnje, ali se je sploh mogoče kakor v teoriji tudi v življenju izogniti politiki in jo s preziranjem napraviti neškodljivo? Proč od banketov in besed k dejanjem! je bil klic kongresa v Budapešti, ker drugače pred človeštvom, ki trpi radi omejevanja svobode duha, prepričanja in izraza, ne bomo mogli opravičiti svojih sestankov. Dejstva pa, pred katerimi je stal dubrovniški kongres, so bila neprimerno hujša kakor ona v Budapešti, in njih vtis še neposredno svež in skeleč. In vodstvo kongresa se niti prav zavedalo ni, kdaj je sila časa prevpila ves pripravljeni red in se sama gola in resnična postavila pred presenečene zborovalce, ki so se je šele tretji dan prav zavedeli.

Kljub navidezному kaosu, ki je od prvega sestanka naprej v burnem viharju pometel s predsedniške mize ves akademsko zasnovani program in onemogočil vsak referat, pa je slika tega kongresa, kakor se nam zdi, neprimerno mogočnejša kakor ona njegovih prednikov. Njegovo vodilno nit tvori osebnost novega predsednika H. G. Wellsa, ki je v svojem uvodnem govoru točno, čeprav nekoliko fantastično opredelil usodni prelom v položaju PENkluba. Glavni uvod vanj pa je bila ena izmed postranskih točk, ki naj bi po dosedanji praksi nudila kongresu nekako zabavno spremstvo, predstava Gundulićeve Dubravke pred knežjim dvorcem v Dubrovniku. Njen konec pred oltarjem boginje Svobode z učinkovito himno Svobodi je uglašil srca te mednarodne družbe v naravnost pobožnem razpoloženju večnega krika človeške duše po svobodi; dušam, ki so stale na začetku kongresa pred uganko, ki naj jo rešijo, je bilo dano s to predstavo geslo, ki se je zdelo, da družijo vse ideale PENkluba v eno odrešilno misel, v duhu katere bo mogoče rešiti vprašanja, postavljena pred kongres.

Odslej se na kongresu ni več govorilo o abstraktnih rečeh, začrtanih v programu, ampak samo o resničnih stvarnih vprašanjih, katerih večina

pa se je zopet umaknila v ozadje zato, da je tem bolj rezko izzivalo pozornost najvažnejše vprašanje, vprašanje pogažene duhovne svobode v Nemčiji. Za uvod se je vršila kratka borba dveh principov, diplomatsko formalnega, ki je združil Nemce in Francoze z nekaterimi zavezniki okrog težnje, da se vsa konkretna vprašanja odstranijo s kongresa s par ugotovitvami splošno načelnega značaja in principa, ki se ni bal srečanja z resnico in ga je zastopal predsednik Wells in 17 manjših centrov. Ta borba se je konkretno izrazila v debati o dveh rezolucijah, katerih ena, predložena po ameriškem delegatu H. S. Canbyju, se je omejevala na ponovno ugotovitev že priznanih PENklubskih principov, druga pa, ki jo je predložil v imenu 17 centrov belgijski zastopnik René Lyr, je točno opredeljevala resnični problem in nujno izzivala razgovor o položaju duhovne in književne svobode v Nemčiji. Ker nemška delegacija tega razgovora iz prestižnih razlogov ni hotela dopustiti, predsednik Wells pa je vztrajal na tem, da razgovor o tem vprašanju bistveno spada k rezoluciji in je podelil besedo Ernestu Tollerju, zastopniku v Nemčiji preganjanih književnikov, je nemška delegacija s protestom zapustila zborovanje. Po njenem odhodu je bil sprejet tekst rezolucije, ki obsoja dogodke v Nemčiji v sporazumno z Nemci omiljeni novi obliki. Toda tako ta kakor prejšnja rezolucija sta ostali nekoliko manj važni radi dveh velikih govorov, ki jih kongresni program ni nameraval, s katerima se je kongres končal, govora Ernesta Tollerja, ki je navajal dejstva iz duhovne zgodovine Nemčije v zadnjih mesecih in vpraševal člane nemškega PENkluba, kaj so storili, da jih preprečijo ali popravijo in retorično ne toliko izdelanim, a po preroški veličini podob semintja naravnost grozno učinkovitem govoru židovskega pisatelja šaloma Aša, iz katerega je govoril pračut ponižanega človeškega dostojanstva. Oboje govorov je bilo pretresljivo izpraševanje vesti ne samo za Nemce, ki so se umaknili pred srečanjem iz oči v oči z govornikom, ampak za vse udeležence, ker je bilo jasno, da je nemški problem samo simbol za toliko drugih, ne tako kričečih, a nič manj krivičnih problemov pri vseh narodih, ki naj bi jih ob njem pravično revidirali. Tako se je v učinkovitem nasprotju z uvodno himno Svobodi v Dubravki ta kongres končal s pretresujočim krikom užaljenega človeškega dostojanstva. Kakor je poprej pred kruto resničnostjo položaja duhovne svobode v sedanjem svetu odpovedala vsa zgradba kongresnega programa, tako so pred krikom ranjene duše onemele vse rezolucije in so se udeleženci razhajali z vtisom, da kongres ni bil zaključen. Izraz tega občutka je tudi izjava predsednika Wellsa, da je ta kongres samo začetek novega razvoja PENklubске akcije, ki se bo preizkusila v bližnji bodočnosti najprej na problemu duhovne in pisateljske svobode v Nemčiji, načeti pa bo morala drugo za drugim vsa viseča mednarodna vprašanja književne svobode, v prvi vrsti za bodočnost PENkluba lahko usodno vprašanje svobode manjšinskih književnosti. V zvezi s tem je nedvomno pričakovati resnega konflikta med PENklubsko organizacijo in raznimi fašističnimi ideologijami in za bližnjo bodočnost poživljenje diskusij o odprtih vprašanjih književne in duhovne svobode med PENklubi raznih sosednjih narodov. Vse to obeta močno po-

živitev PENklubske akcije in najtežjo preskušnjo za njene temelje v praktičnem življenju. Gotovo je, da smo še neskončno daleč od uresničenja Wellsove utopije o svetovni republiki, gotovo pa je tudi, da se tudi najskromnejšemu idealu svetovnega miru, po katerem PENklub stremi, ne bomo približali, če ne bomo temeljito prereševali in pravično uredili najmanjših medsebojnih vprašanj. Položaj po dubrovniškem kongresu je ta, da mora PENklub kmalu doseči svoj resnični vplivni višek ali pa bo v doglednem času potisnjen na stranski tir sodobnega življenja in prav kmalu pozabljen.

V naslednjem priobčujemo za opredelitev sodobnega položaja PENkluba važni govor H. G. Wellsa v tekstu, ki ga je on sam odobril, in sklepe kongresa.

V svojem otvoritvenem govoru se je H. G. Wells najprej spomnil umrlega predsednika PENkluba J. Galsworthyja in rekel, da ne namerava podrobno govoriti o Galsworthyjevem delu ali o svojem prijateljstvu do njega, ampak bo samo povedal, kako je nekega dne Galsworthy pripeljal k njemu mladega človeka z besedami: »Ta mladi mož zna pisati«. Ta mladič je bil danes zelo znani pisatelj Jožef Conrad. Svoj govor je nadaljeval Wells približno takole: »Bolje bo počastilo Galsworthyjev spomin, če povemo na tem mestu par besed o tem, kako si je zamišljal cilje PENkluba, ki je bil v njegovem življenju zelo važna zadeva. Zanimivo je opazovati, kako se je PENklubska ideja razvila. Ob začetku je bila ohlapna in nejasna. Bili so to samo prijateljski sestanki in zabave, kjer so se sestajali ljudje raznih kultur in izmenjavali svoje nazore. Bila je to čisto angleška ideja. Če se skupno razgovarjate, začenjate razumevati druge ljudi. Ta misel je izvirala iz vere v čut skupnosti v človeštvu. Toda sodobnost je čas sprememb in nasilij. Po dosedanjem potu sporazumevanja ni več mogoče naprej. Liberalna ideja nam je sicer pomagala preko marsikakega težavnega položaja, toda prišel je čas, da jo revidiramo. Nečesa bolj obsežnega in bolj določnega nam je potreba. Stoletja smo govorili o svetovni republiki književnosti, umetnosti itd. Toda ali je njen svet postal resničnost? Ali se mogoče prav sedaj poraja? Ali PENklub poskuša vzdržati ali vzbuditi to misel? PENklub v resnici poskuša vzbuditi k življenju duhovno skupnost. Mnogi začenjajo uresničevati občudovanja vredne reči. Napredovala so sredstva medsebojnega občevanja in splošno merilo v zadevah človeštva. To so materialna dejstva, ki se jim mora prilagoditi človeško življenje. Mnoge družbe so prisiljene, da se vežejo v enoten gospodarski in denarni sistem. Politične, vzgojne in družabne ideje bodo morale uravnati svoj korak s spremenjenimi razmerami. Začetek teh sprememb je označeval veliki razpad vodilnih idej socialnih organizacij. Današnja industrija je močnejša kakor vlade. Posledica tega pomanjkanja ravnovesja je bil čezmeren razvoj sodobne borbe, ki se je izprevrгла v teror. Denarstvo se je zaletelo in povzročilo veliko brezposelnost. Proizvajamo dobrine, ki jih ne moremo porabiti. V teh razmerah se sama po sebi vsiljuje potreba po disciplini, redu. Svet stoji pred dvema glavnima idejama: 1. pred idejo svetovne skupnosti in 2. pred potrebo discipline. Spor je med dvema vrstama ljudi, ki odgovarjata tema dvema idejama.

Toda s tem še nismo čisto popolnoma ugotovili zadeve. Kajti ljudje, ki želijo svetovne skupnosti, zahtevajo svobodo misli in izraza, ker so njih ideje o svetovnem redu še v stanju nastajanja. Oni zahtevajo brezobzirno kritiko idej. Pravi spor je med redom svetovne skupnosti in med redom manjših skupnosti. Jaz in večina članov PENkluba mislimo, da misel svetovne skupnosti še ni dozorela. Za njen razvoj je potrebna popolna svoboda razpravljanja, objavljanja in časnikarstva. So pa drugi, ki polagajo ves poudarek na red in ki urejajo to idejo v vzgojno mašinerijo. V sodobnosti obstoja široko razširjena težnja, da se glede reda povrnemo k starim oblikam patriotizma in to ne samo v eni deželi. Ta težnja se kaže prav tako v Sovjetski Rusiji kakor pri naših prijateljih v Italiji. Izrečno načelo PENkluba je vedno bilo, da mora ostati izven politike. Toda ali je to mogoče? Definitivno se moramo odločiti za svetovno državo, ki naj bo naš cilj, opustiti ono naziranje in se vrniti k pravemu poslu medsebojnega občevanja in razpravljanja o idejah, ki so v borbi med seboj. Odločitev med temi dvema stremljenji mora priti kmalu. Ne bo sicer mogoče priti do odločitve na tem kongresu, toda o zadevi je treba pazljivo razpravljati in odločno opredeliti razna naziranja, tako da se bomo mogli na prihodnjem kongresu čez leto odločiti ali da ostanemo zvesti človeštvu ali pa pademo nazaj v stare kulture in srednjeveške metode.«

Izmed rezolucij sta najvažnejši oni dve, ki izvirata iz sedanjega svetovnega položaja. Rezolucija ameriškega delegata H. S. Canbyja se glasi: »Ker se pojavljajo v svetu zopet razne vrste nacionalizma, ki ponižujejo človeškega duha, ga navajajo k preganjanju soljudi in mu jemljejo velikodušnost, plemenitost in možnost sporazuma in ker je dolžnost umetnikov, da čuvajo duha v njegovi svobodi, da bi človeštvo ne zapadlo nevednosti, zlobi in strahu, pozivljamo mi člani ameriškega centra PENkluba vse druge centre, da še enkrat poudarijo one principe, na katerih je bila osnovana ta družba in posebno opozore na sklepe, ki so jih predložili angleški, francoski, nemški in belgijski delegati na V. mednarodnem kongresu PENklubov v Bruxellesu leta 1927 in so bili takrat soglasno sprejeti: 1. Književnost je sicer nacionalna po izvoru, ne pozna pa mej in mora ostati skupna občevalna vrednota med narodi brez ozira na politične ali mednarodne dogodke; 2. v vseh okoliščinah torej, posebno pa ob času vojne, se politične in nacionalne strasti ne smejo razširiti na umetniška dela, ki so dediščina vsega človeštva; 3 člani PENklubov naj vselej uporabijo ves svoj vpliv za dobro razumevanje in vzajemno spoštovanje med narodi. Pozivljamo tudi mednarodni kongres, naj odločno ukrene, da ne bodo posameznih centrov PENkluba, ki so bili ustanovljeni, da utrjujejo dobro voljo in sporazum med rasami in narodi, izrabljali kot orožje propagande, ki naj opraviči preganjanja, izvršena v imenu nacionalizma, rasnih predsodkov ali političnega sovraštva.«

Rezolucija, ki so jo predložili delegati Anglije, Argentinije, Belgije (francoski in flamski center), Bulgarije, Škotske, Francije, Poljske, Rumunije, Češkoslovaške, slovenskega centra, Letonije, Estonske, Grčije, katalonskega centra, Palestine, centra jidiš in Finske, je bila sporazumno z nemško delegacijo spremenjena sprejeta v temle besedilu: »Radi uničevanja knjig do-

mačih in tujih pisateljev, ki se je pred kratkim zgodilo, radi pojavov ne-
strpnosti in napadov na osebno svobodo pisateljev in zastopnikov duha radi
njih nazorov, in radi pritiska, vsled katerega so take osebnosti morale za-
pustiti svoja mesta, smatra kongres PENklubov, ki je zboroval v Dubrovniku
dne 25. maja 1933, da je potrebno, da opozori na sledeča splošna načela, na
katerih so bili PENklubi osnovani, in na to, da bi bil ogrožen obstoj Zveze,
če bi prezirali: I. Načelo obrambe pravic duha v vseh okolinostih, II. načelo
zbližanja narodov po razumniških sredstvih, posebno po književnosti in III.
zato ne bi obsojali vsega, kar bi moglo ogrožati pravice duha in medsebojno
zbližanje narodov, posebno predsodkov proti rasam in verstvom in nacional-
nega fanatizma. Ti principi so se zdeli PENklubom tako važni, da so sklenili
na kongresu v Bruxellesu, da jim ostanejo zvesti celo v primeru vojne. Zato
v mirnem času tem bolj opravičeno izražajo svoje žalostno presenečenje in
upanje, da bodo ti principi ostali v veljavi in da bodo vsi člani PENklubov
storili vse, kar bodo mogli, da preprečijo njihovo kršitev.«

Prvotno besedilo te rezolucije je bilo precej določneje in se je razli-
kovalo od sprejetega predvsem po tem, da je stal sedaj končni, načelni del
spredaj in je iz njega izvirala obsodba čisto določnih dejstev s temile be-
sedami: »Ta načela so se zdela PENklubom tako bistvena, da so sklenili na
kongresu v Bruxellesu leta 1927, da jim ostanejo zvesti tudi v času vojne.
Tem bolj imajo torej pravico, da izrazijo svoje bolešno presenečenje, ko
vidijo, da so bila ta načela najtežje žaljena v času miru in v visoko kul-
turni deželi. Zadostuje, če navedemo: 1. avtodafeje knjig domačih in tujih
pisateljev na javnih trgih, ki so bili več dni naprej napovedani, pa oblasti
niso smatrale za potrebno, da posredujejo, 2. napadi na osebno svobodo
pisateljev in zastopnikov duha radi njih prepričanja, tako da pojavi ne-
strpnosti silijo odlične ljudi, da se opravičeno zgražajo, 3. odstavljanje uni-
verzitetnih profesorjev ali razumnikov, ki se pri vršitvi svojih služb niso
prav nič pregrešili in katerih mnogi so uživali svetovni ugled.«

Med drugimi sklepi je važen oni, s katerim je bil H. G. Wells izvoljen
za eno leto za predsednika Zveze PENklubov, dalje predlog ameriškega
centra, da naj se doda Indexu translationum, ki ga izdaja letno Komisija
zveze narodov za duhovno sodelovanje, letni seznam najboljših leposlovnih
del vsake književnosti, ki naj ga sestavijo posamezni PENklubi. Madjarski
delegat A. Radó je predlagal rezolucijo v prilog prostemu mednarodnemu
prometu književnih del, kateremu je bil na predlog bolgarske književnice
Dore Gabé dodan sklep, naj se omogoči mednarodni prosti promet z abe-
cedniki, kar je važno predvsem za narodne manjšine v najrazličnejših drža-
vah. Načrt rezolucije londonskega Young PENa pa, ki je predlagal, naj vsi
centri poskrbijo, da se pod njih okriljem ustanove sekcije, imenovane »Mladi
PEN«, ki bi imele iste cilje in načela kot PEN centri, ki bi zbirale pisatelje
izpod starosti 50 let in ki jih njih književno delo ne kvalificira za članstvo
v samostojnih centrih, je bil odstavljen z dnevnega reda, ker je prevladalo
prepričanje, da kdor je književno veljaven, spada v PENklub brez ozira na
starost, za pomožno organizacijo pa bi bilo treba najti drugačno podlago
kakor jo predvideva ta predlog.

Fr. Stelè

POPRAVI!

V 4. številki na str. 183 v članku o Francetu Bevku se mora drugi odstavek brati takole:

Po svoji pesniški in oblikovni vezanosti spada Bevk v čas romantičnega impresionizma, ko je v pesmi vzcvetela naša pokrajina, ko so ljubezenske sanje mladih pesnikov iskale svojih podob v poročnih skrivnostih zemlje in neba; zato se tačas rada oglašča kot pomočnica tudi ljudska pesem, ki tako naivno veže svetost z vsakdanjostjo. Prav take so tudi Bevkove Pesmi (1921), kolikor jih je zbral po dobrih desetih letih pesniškega oblikovanja.